

Denisa Bodeanu

MÁRTON ÁRON PÜSPÖK LETARTÓZTATÁSA ELŐTTI UTOLSÓ BÉRMAÚTJA A SECURITATE IRATAINAK TÜKRÉBEN¹

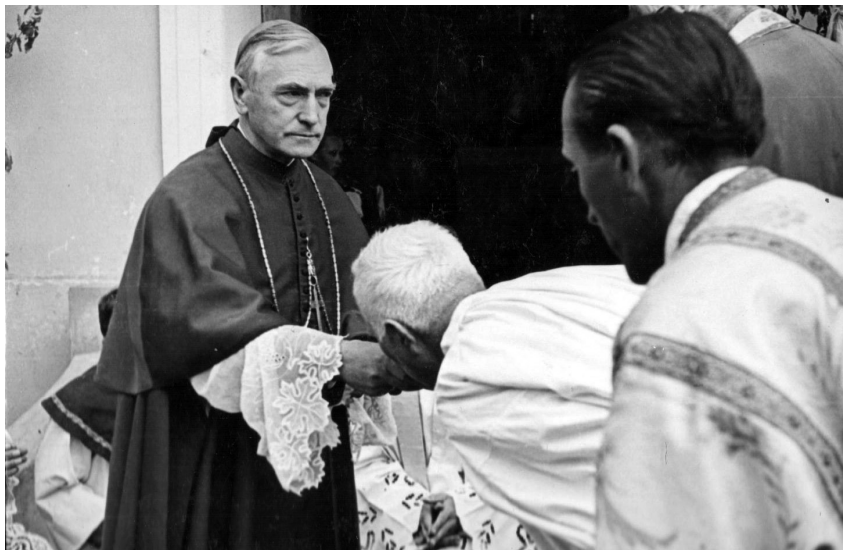
1. TÖRTÉNETI KONTEXTUS

Azokban a kelet-közép-európai államokban, amelyek a második világháborút követően kerültek a Szovjetunió befolyása alá, a kommunista rezsimek berendezkedése a szovjet elvek és módszerek által ihletett vallásellenes politika kidolgozásával járt együtt.² E politika gyakorlatba ültetésére azt követően került sor, hogy a kommunista pártok megszabadultak politikai ellenfeleiktől, és sikeresen ellenőrzésük alá vonták az állami intézményeket. 1948 nyarán, amikor a kommunista hatalom elég erősnek érezte magát ahhoz, hogy a társadalom eme alappilléreit összezúzza, Romániában is kezdetét vette a vallásellenes offenzíva. Bár minden vallást célba vettek, a katolikus egyházat több évszázados történetének, hagyományainak, pénzügyi erejének és nemzetközi politikai befolyásának köszönhetően kiemelt figyelemben részesítették. Ehhez az is hozzájárult, hogy a katolikusok szellemi központja a nyugati érdekszférába esett. Az ellenük indított harcban a kommunisták első célpontja az a szerződés – konkordátum – volt, amely a Szentszék és Románia között jött létre, és amely lehetővé tette volna egy külső hatalmi tényező számára, hogy beavatkozzon az állam és az egyház viszonyának újrafogalmazásába. 1948. július 17-én felmondták tehát az 1927-es konkordátumot, valamint minden olyan egyezményt, amely utólag, a konkordátum által megteremtett jogi alapon kötött meg Románia és a Szentszék között.³ Nem sokkal ezután a Nagy Nemzetgyűlés egy sor olyan törvényt

1 Jelen szöveg a 2022-es csíkszentdomokosi Márton Áron-konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata.

2 Andrea Ricardi: *Secolul martiriului. Creștinii în veacul XX* [A mártírium évszázada. Keresztények a XX. században]. București, 2004, Editura Enciclopedică, 202. p.

3 Ovidiu Bozgan, *Cronica unui eșec previzibil. România și Sfântul Scaun în epoca pontificatului lui Paul al VI-lea (1963–1978)* [Egy előre látható kudarc krónikája. Románia és a Szentszék VI. Pál pápaságának korában (1963–1978)]. București, 2005, Editura Curtea Veche, 38. p.

fogadott el, amelyek új alapokra helyezték az egyházak és az állam kapcsolatát. Ezek egyike az oktatás megreformálását szabályozó 1948. augusztus 3-i 176. számú, a másik pedig, amely a vallási felekezetek általános működésére vonatkozott, az 1948. augusztus 4-i 177. számú törvényerejű rendelet volt. A két rendelet közül az első állami monopóliummá minősítette a közoktatást, és kimondta az oktatás és az egyház szétválasztását⁴, mintegy jogi alapul szolgálva a felekezeti iskolák megszüntetéséhez és ingatlanjaik kisajátításához. Ezen intézkedések főként a protestáns felekezeteket és a római katolikus egyházat érintették.⁵ A vallási felekezetekre vonatkozó törvény elfogadása szintén súlyos csapást mért a romániai katolicizmusra. A törvény értelmében ahhoz, hogy jogilag elismerjék őket, az egyes felekezetnek szervezeti és működési szabályzatokat kellett készíteniük, amelyeket a Vallásügyi Minisztérium kedvező véleményezése után a Nagy Nemzetgyűlésnek kellett volna jóváhagynia.⁶

A törvény 22. cikkelye, amely az egyházmegyék működéséhez legalább hétszázötvenezer hívő meglétét szabta feltételül, tulajdonképpen

4 Uo.

5 Uo.

6 *Monitorul Oficial*, Partea I. A, nr. 178/04. 08. 1948, 3. p.

jogalapot teremtett a katolikus egyházmegyék számának drasztikus csökkentéséhez, amire egy hónappal később sor is került. A 40. cikkely úgy rendelkezett, hogy az egyes felekezetek csak a vallásügyi minisztérium jóváhagyásával, a külügyminisztériumon keresztül tarthatnak fenn kapcsolatot hasonló külföldi szervezetekkel. Végül a 41. cikkely megtiltotta a külföldi egyházi szervezeteknek, hogy bármely, Romániában működő felekezet felett joghatóságot gyakoroljanak.⁷

1948 szeptemberében a kommunista állam újabb csapást mért a katolikus egyházra. A Vallásügyi Minisztérium 1948. szeptember 6-án nyugdíjba kényszerítette Scheffler János szatmár-nagyváradai püspököt, az 1948. szeptember 17-i 243. sz. rendelet értelmében pedig az öt egyházmegyéből hármat felszámolt. A fennmaradó két egyházmegye élén Márton Áron, illetve Anton Durcovici állt. Végül 1948. szeptember 18-án Alexandru Theodor Cisar bukaresti érseket és Augustin Pacha temesvári püspököt szintén arra kényszerítették, hogy nyugállományba vonuljanak.⁸

2. FEKETE FELHŐK GYÜLEKEZÉSE

Bár egyelőre még szabadlábbon volt, és továbbra is meghagyták a gyulafehérvári egyházmegye élén, Márton Áron helyzete sem volt irigylésre méltó. A ránehezedő nyomás, amelynek a Securitate általi megfigyelés is részét képezte, 1948 végén és 1949 elején észrevehetően felerősödött. Ellensúlyozandó, hogy a püspök belső köreiből nem rendelkeztek informátorokkal, minden mozdulatát megfigyelték, és nemcsak prédikációit, körleveleit vetették alá alapos elemzésnek, hanem mindazokat a hivatalos iratokat is, amelyeket valamely állami hatóságnak küldött. Különösen nagy érdeklődés kísérte 1949. január 22–24-i kolozsvári látogatását, illetve azt a prédikációt, amelyet január 23-án a Szent Mihály-templomban tartott. Mindezekről egy, a Securitate Kolozsvári Regionális Igazgatósága által a Securitate Bukaresti Főigazgatóságának küldött jelentés részletesen is beszámol. Az említett dokumentum szerint Márton Áron január 22-én délután vonattal érkezett Kolozsvárra, és Baráth Béla⁹ főesperes plébániai lakásán

7 I. m. 3–4. p.

8 Bozgan: *Cronica...* 39. p.

9 Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității [A Securitate Irattárának Tanulmányozására Létrehozott Nemzeti Tanács Levéltára] (a továbbiakban ACNSAS), fond Penal, dosar 254, vol. 6, f. 404.

töltötte az éjszakát. Január 23-án délelőtt istentiszteleten vett részt a Szent Mihály-templomban, és egy meglehetősen hosszú (mintegy 90 percnyi) prédikációt is mondott, amelyben többek között a következő, a Securitate dolgozói által gondosan feljegyzett gondolatok hangzottak el: „Kedves keresztény testvéreim, összetört szívvel kell bejelentenem nektek, hogy a piarista templomot¹⁰ elveszítettük [...]. Amint a templom elkobzásáról értesítettek, írásban és személyesen is közbenjártam az illetékes bukaresti hatóságoknál, hogy tudomásukra hozzam: ellenzem az illegális kisajátítást. A templomot mindeddig annak ellenére sem adták vissza, hogy még mindig a római-katolikus egyház-község birtoka, melynek alapítása – amint ezt igazoló dokumentumokkal tudjuk bizonyítani – 1400-ra¹¹ nyúlik vissza. Hiszem, hogy az érintett testületekben meglesz a jóakarát ahhoz, hogy templomunk visszanyerhesse eredeti funkcióját.”¹²

Ugyanebben a prédikációban a püspök a katolikus hit védelmének fontosságát is hangsúlyozta, illetve felszólalt a kommunisták által lelkesen felkarolt darwinista elmélet ellen, amelyet az utóbbiak ideológiai fegyverként használtak az egyházzal folytatott harcuk során: „Az ember nem az állatból lett, hanem közvetlenül Isten teremtménye. Ha vallásos, ha nem, Isten előtt kell felelnie a tetteiért. Ne térjünk le a vallás útjáról, mert félelemmel és rémülettel teli éjszakáinkat könnyáztatta nappalok követik majd. Emlékezzünk a katakombákba kényszerített keresztényekre, és gondoljunk arra, hogy a katolicizmus ma már csaknem kétezer éve él, és üldöztetéseknek, szenvedéseknek kitéve is legyőzhetetlen volt. Ezt bizonyítja a történelem is. [...] Amikor Krisztus megváltotta e világot, földi helytartójaként Rómába helyezte a pápát. Az ő parancsai az ég parancsai, és az ég azt parancsolja: a szülők kötelesek gyermekeiket a katolikus hitre vezetni, különben haláluk után felelősségrevonás vár rájuk. Nem engedhető meg, hogy Isten teremtményét termelési eszközzé alakítsák: az ember nagyobb dolgokra hivatott, mint a gép, amit az ember teremtett.”¹³ A Securitate becése szerint több mint ezerötszázan vettek részt ezen a misén,

10 Ma az Universităţii utca 5. szám alatt Szentháromság-templom.

11 A templom hivatalos internetes oldala szerint az épület alapkövét Martonfi György püspök tette le 1718. március 13-án. Lásd: <http://www.sfantatreime-cluj.ro/?q=content/istoric> (Utolsó letöltés: 2014. 11. 12.)

12 ACNSAS, fond Penal, dosar 254, vol. 6, f. 404.

13 Uo.

köztük más hitvallású emberek is. A püspök az utóbbiaknak is megköszönte a jelenlétet.¹⁴

A vizsgált dokumentumokból kitűnik, hogy a Securitate a prédikáció fizikai változatára is megpróbált szert tenni, hogy kompromittáló bizonyítékként az aktához csatolják, de nem jártak sikerrel: a másolatokat a püspök rendelkezésére összegyűjtötték és megsemmisítették.¹⁵

Ugyancsak meg kell említenünk a Securitate Kolozsvári Regionális Igazgatóságának jelentéséből a január 23-i vacsorán lezajlott beszélgetésről szóló részt, amelynek fontosságát az adja, hogy kik vettek részt e beszélgetésen. A csoport a következő személyekből állt: a püspök, dr. Bartha Ignác (az Erdélyi Katolikus Státus igazgatótanácsának tagja), dr. Nagy László (a római katolikus egyházközség jogi tanácsadója), dr. Benedek Fidél, Biró Venczel (a piarista rendtartomány kolozsvári elöljárója) és Baráth Béla főesperes.¹⁶

Ebből az alkalomból Márton Áron a kolozsvári piarista gyülekezet ügyében tett bukaresti útjáról is beszámolt. Mivel elmondása szerint a Vallásügyi Minisztériumtól semmiféle konkrét választ nem kapott az ügyben, Dr. Petru Groza miniszterelnököt is megkereste, akinek elmondta: „nem tudja elhinni, hogy a demokratikus kormánynak ugyanazok a szándékai a római katolikus egyházakkal, mint Ghibu professzornak¹⁷ voltak”.¹⁸ A megbeszéléseket követően a miniszterelnök állítólag utasítást adott „a piarista templom bezárására, amelyet már nem használhatnak az ortodoxok”.¹⁹

A vacsorán szóba került a magyarországi katolikusok helyzete is: „Az étkezés során megbeszélték mindazokat a híreket, amelyek Mindszenty bíborossal kapcsolatban a budapesti rádióban, valamint a különféle imperialista rádióállomásokon elhangzottak. Márton Áron arról is beszélt, hogy néhány római katolikus papot őrizetbe vettek és kihallgattak a püspöknek küldött, Amerikából származó pénzüsszegek-

14 Uo.

15 Uo, f. 426.

16 Uo.

17 Onisifor Ghibu (1883. 05. 31. – 1972. 10. 31.) nacionalista beállítottságú politikus, a pedagógia professzora, a Román Akadémia levelező tagja. 1918-ban Nagy-Románia létrehozói közé tartozott. Bevallottan a katolikus egyház nagy ellensége, ugyanakkor a görögkatolikus egyház és a román ortodox egyház egyesítésének lelkes szorgalmazója.

18 ACNSAS, fond Penal, dosar 254, vol. 6, f. 404.

19 Uo.

kel kapcsolatban. Kijelentette, ő maga soha nem kapott ilyen összeget, de van egy erdélyi diákja Rómában, akinek érdekében közbenjárt Amerikában, küldjenek neki néhány miseintenciót dollárban, hogy legyen miből eltartania magát.²⁰ A püspök azt is elmondta, hogy „mivel a Státus vagyónát államosították, a Státusgyűlések megtartása is okafogyottá vált, ezért elrendelte, hogy többé ne tartsák meg őket”.²¹ Márton Áron január 24-én 11 óra 25 perckor hagyta el Kolozsvárt: előbb vonattal Tövisre utazott, majd onnan autóval továbbment Gyulafehérvárra.²²

1949 februárjában az elnyomó testületek figyelme a püspök bukaresti útjára, valamint a kultuszminisztériumhoz és a katolikus papsághoz intézett beadványaira, illetve körleveleire terelődött. A „Joseph” fedőnevű informátor tájékoztatója szerint Márton Áron február 20-án, vasárnap este érkezett Bukarestbe magántitkára, Eröss Alfréd és a temesvári helynökség titkára, Iosif Heber kíséretében, és a Római Katolikus Érsekségen szállt meg.²³ A Főegyházmegye általános helynökével, Edmund Barciovskival folytatott beszélgetésekből „Joseph” azt is megtudta, hogy Anton Durcovici püspök is Bukarestbe érkezik. Szerinte a katolikus vezetők találkozásának céljai a következőek voltak:

„– Bemutatni a Vallásügyi Minisztériumban a megújított Statútumot, és összhangba hozni azt Stanciu Stoian miniszter követelményeivel. A benyújtandó statútum ugyan tartalmaz bizonyos formai engedelményeket, de nem mond le a leginkább vitatott pontról, a pápa abszolút joghatóságáról.

– Kérést benyújtani a Vallásügyi Minisztériumhoz a szerzetesi kongregációk jogi helyzetének általános szabályozása érdekében, illetve mindazokkal a kolostorokkal kapcsolatban, amelyek fölött rendelkezhetnek. A kérésnek ki kell térnie a mechitarista kongregációra, illetve arra is, hogy ennek a két tagról hétre növekedett örmény kongregációnak a törvényes működését hogyan szabályozzák, mivel erre mindeddig még nem került sor.

– Felvetni az egyházi javak álcázott elkobzásának problémáját, ami azért, hogy a papokat az általuk lakott plébánialakások után lakbér-

20 Uo. f. 406.

21 Uo.

22 Uo.

23 Uo. f. 425.

illetve lakbéradó fizetésére kényszeríti, nagyon nehéz anyagi helyzetbe taszítja őket.”²⁴ Ugyanez az informátor azt állította, hogy Alexandru Cisar püspökkel ellentétben Márton Áron meg volt győződve arról, hogy „a hatóságoknál való közbenjárás valamelyes pozitív eredménnyel is járhat”.²⁵

Minden bizonnyal Márton Áron fővárosi utazásával összefüggésben született meg az a jelentés is, amely szerint Ion Liviu Lelutiu görögkatolikus pap, a vallásügyi minisztérium egykori referense a következőt állította: azt hallotta Guido del Mestritől, az apostoli nunciatúra tanácsosától, hogy Róma jóváhagyta: Gyulafehérvár püspöke legyen a romániai katolikus ellenállás feje.²⁶ A jelentés szerzője – továbbra is Guido del Mestrire hivatkozva – azt is tudni vélte, hogy mikor erről Márton Áron tudomást szerzett, közölte a nunciatúrával: „készen áll a mártíromságra”.²⁷ Meglepő módon alig néhány nap múlva, egy 1949. március 10-én készült dokumentumban ugyanezt a témát az előzőtől lényegesen eltérő módon közelítették meg: „Ion Liviu Lelutiu görögkatolikus pap kijelentette: az O’Hara apostoli nuncius és Guido del Mestri által elmondottak szerint Márton Áron püspök személyesen ajánlotta fel, hogy minden ellenállási akció irányítását átveszi, a nunciatúra pedig elfogadta az ajánlatot. Az említett pap továbbá kijelenti, hogy a püspök a Gyulafehérvári Római Katolikus Egyházmegye helynökét, Ferencz Benjámin²⁸ bizza meg azzal, hogy az általa kitervelt ellenállási akciókat Erdély összes megyéjében megszervezze és ellenőrizze.”²⁹ Mivel Ferencz Benjámint Márton Áron titkára volt, nem pedig helynöke, óhatatlanul felmerül a kérdés, hogy a Securitate birtokába jutott egyéb információk vajon mennyire lehettek helytállóak. Az azonban bizonyos, hogy 1949 júniusának második feléig Márton Áron valóban a romániai katolikus ellenállás

24 Uo.

25 Uo.

26 Uo. f. 428.

27 Uo.

28 Ferencz Benjámint (1909. 12. 10. – 1978. 01. 03.): Márton Áron püspök titkára, akit 1949. 06. 2-án a püspökkel együtt fogtak el. Szabadlábra helyezték, majd 1954-ben a Belügyminisztérium kolozsvári szervei újra letartóztatták, és „a fennálló társadalmi rend elleni összeesküvés” vádjával hét év korrekciós börtönre ítélték. 1964 nyarán tért haza, haláláig Csikcsicsóban működött lelkészként. ACNSAS, fond Informativ, dosar 261991, vol. 58, f. 188.

29 ACNSAS, fond Penal, dosar 254, vol. 6, f. 441.

legjelentősebb személyisége volt, és úgy vállalta ezt a szerepet, hogy tudatában volt mindazoknak a veszélyeknek, melyeknek e döntés következtében kitette magát.

1949 februárjában a kommunista állam meglehetősen elvetemült akcióba kezdett azzal a céllal, hogy a katolikus egyházmegyéek előjáróit és papjait egymás ellen fordítsa. Az állami költségvetésből a római katolikus egyház számára csak annyi pénzt szántak, ami egyszerűen elégtelen lett volna arra, hogy az országban élő összes katolikus pap fizetését biztosítani lehessen belőle, ugyanakkor az összeg kiutalását ahhoz a feltételhez kötötték, hogy a Bukarest-Iași Főegyházmegye és a Gyulafehérvári Egyházmegye központi személyzetének teljes fizetését is ebből fizessék ki. Márton Áron és Anton Durcovici, hogy az ellenük irányuló csapdát elkerüljék, a probléma orvoslásáig elálltak az állami támogatás igénybevitelétől. Gyulafehérvár püspöke február 25-én a 425. számú jegyzéket küldte a Vallásügyi Minisztériumnak, amelyet a továbbiakban teljes terjedelmében közre is adunk: „Miniszter úr; Tisztelettel ismertetem Önökkel az alábbiakat: ezen év február 16-án délután a minisztérium telefonon meghívott, hogy február 17-én személyemben vagy egy meghatalmazott küldött által vegyünk részt az egyházi alkalmazottak bérezésével kapcsolatos megbeszélésen. Az Ön megbízásából a minisztérium alárendeltségébe tartozó igazgatóság ismertette küldöttünkkel mindazokat az adatokat, amelyek a folyó pénzügyi év költségvetése kapcsán a katolikus egyházra vonatkoznak. Ezen adatokból kitűnt, hogy a költségvetésből az 1949. február–december hónapok közötti időszakra a latin és örmény rítusú katolikus egyház számára 18 461 830 lejt különítettek el. Ezt az összeget egyrészt a Főegyházmegye központi alkalmazottainak (és az érseknek) a fizetésére, másrészt az egyházmegye adminisztratív személyzetének (és a püspöknek) a fizetésére, harmadrészt pedig az örmény-katolikus kormányzó fizetésére szánták, a fennmaradó összeget pedig bizonyos számú pap javadalmazására, mégpedig oly módon, hogy az utóbbiak számát a fennmaradó összeg függvényében kelljen eldönteni. A fenti adatok alapján megpróbáltunk valamiféle tervezetet készíteni, de egyrészt azt tapasztaltuk, hogy az egyházmegyei központok adminisztratív alkalmazottainak fizetése lényegesen magasabb összegben van rögzítve, mint a papoké, másrészt pedig azt, hogy a megszabott besorolások alapján az egyházmegyei papság kb. 40-50%-át kénytelenek

lennék kivenni a költségvetésből, és így a korábbi években végrehajtott megszorítások és szabadságolások után valójában csak az egyházmegye papjainak 25-20-33%-a maradna meg a költségvetés keretein belül. Annak érdekében, hogy a központi adminisztráció és az egyházi személyzet, valamint a költségvetésből kiveendő papok közötti diszkrimináció látszatát elkerüljük, valamint azért, hogy a klérus természetfeletti küldetésének teljesítése útjából minden akadályt elháríthassunk, Őexcellenciája dr. Anton Durcovici-csal, Iași püspökével egyetértésben tudatjuk Önnel, hogy kénytelenek vagyunk átmenetileg elállni a katolikus egyház adminisztratív és papi személyzetének fizetési besorolásától. Ugyanakkor leszögezzük, hogy továbbra is ragaszkodunk a teljes – adminisztratív és klerikális – egyházi személyzet megszerzett jogaihoz.”³⁰

A katolikus papok egy része – ahogy az várható is volt – nem fogadta kedvezően a püspökök 1949. február 1-től érvényben lévő döntését, tekintve hogy ez a szegényebb plébániákon élőket különösen érzékenyen érintette, nekik ugyanis a mindennapi megélhetésük került veszélybe.³¹ Előfordult, hogy egyesek 1949. március-áprilisban is elfogadták az államtól kapott fizetéseket, sőt el is költötték ezeket az összegeket. Emiatt Márton Áronnak végül további két körlevelet kellett kiadnia (április 7-én a 886. számút, április 25-én pedig a 425. számút), amelyekben összefoglalta számukra az elrendelt intézkedés okait, illetve arra szólította fel őket, hogy a Pénzügyi Igazgatóságon keresztül utalják vissza a pénzt a Vallásügyi Minisztérium számlájára.³²

1949. március 10-én az I. Igazgatóság III. Szolgálatára elkészítette Márton Áron püspök 12 oldalas „Személyi dossziéját”, amelybe a róla fellelhető összes adat belekerült.³³ A dokumentum valós, túlzott és kitalált adatok igen sajátos keveréke lett, amelyet – úgy véljük – arra szántak, hogy a püspök tervbe vett letartóztatásának alapját képezze. Már a dokumentum elején szóba kerül, hogy Márton Áron 1918-ban „tagja volt a székely zászlóaljnak”³⁴, és a csucsai harcokban egy olyan század parancsnokaként vett részt, amelynek alárendeltségében egy,

30 Uo. f. 445.

31 Uo. ff. 448., 451.

32 Uo. ff. 448., 450.

33 Uo. ff. 431-442.

34 Tulajdonképpen a Székely Hadosztályról van szó (a ford. megjegyzése).

a románok kivégzését és megcsonkítását végző szakasz is működött”.³⁵ Ezt követi a püspök második világháború alatti és utáni tevékenységének részletes bemutatása, amely során a dokumentum összeállítói főként a román állam és a kommunista rezsim elleni fellépésekre helyezték a hangsúlyt. Így többek között megemlítik, hogy Márton Áron „az Ungvary Sándor és a gróf Teleky Ádám irányítása alatt álló magyar ellenállási mozgalom szellemi vezetője volt”, „szoros kapcsolatban állt az amerikai és angol missziók romániai képviselőivel, valamint a román reakció vezetőivel”³⁶, Magyarországtól „olyan utasításokat kapott, amelyek a romániai magyarság által végrehajtandó felforgató akciók megszervezésére és kivitelezési módjára vonatkoztak”, a párizsi békekonferencia során „adatokat és dokumentumokat” gyűjtött, amelyeket azzal a szándékkal továbbított „a magyar kormánynak, hogy az utóbbi ezeket az 1946. május 7-én Párizsban tartott békekonferencián Románia ellen használja fel”.³⁷ A „személyi dosszié” a továbbiakban a püspök azon rendelkezéseit, körleveleit és prédikációit veszi sorra, amelyek a kommunista ideológia, valamint a kommunista rezsim egyházellenes intézkedései ellen irányultak, az utolsó két oldalon pedig olyan állítások kapnak helyet, hogy a Vatikán őt nevezte ki a romániai katolikus ellenállás élére, illetve azzal is megvádolja, hogy ő lenne az akkor Magyarországon már letartóztatott és elítélt Mindszenty József bíboros egyik támogatója.³⁸

Azt, hogy Márton Áron letartóztatása ekkor már eldöntött tény volt, mi sem bizonyítja jobban, mint az a felhívás, amelyet a Securitate Brassói Regionális Igazgatósága egy mindeddig nem azonosított bukaresti utasításra a székelyudvarhelyi Securitatéhoz intézett, és amelyben a következő adatokat tartalmazó jelentés küldését kérték az udvarhelyiektől:

„1. Mindazon papok vagy szerzetesek nevei, akik a katolikus egyház szervezeti formájaként a Státus újbóli bevezetését támogatják.

2. Mindazon papok vagy szerzetesek nevei, akik a Pius-ellenes akciót támogatják, vagy akiket meg lehet dolgozni e cél érdekében.

35 Uo. f. 431.

36 Uo. f. 433.

37 Uo. ff. 432–433.

38 Uo. ff. 433–442.

3. A jelenlegi római katolikus püspökök elleni fellépések jegyzéke, amelyeket olyan elemek hajtottak végre, akikben az egyház ellenük foganatosított szankciói elégedetlenséget szültek.

4. A Márton Áron és más püspökök által a papságból eltávolított római katolikus papok és szerzetesek jegyzéke, ezek esetleges jövőbeli hozzáállásának megítélése.

5. Minden olyan belső feszültség, ami katolikus papság körében tapasztalható, és a későbbiekben hasznunkra lehet.”³⁹

Mindez azt bizonyítja, hogy 1949 tavaszán a Román Népköztársaság-beli kommunisták már azon dolgoztak, hogy a romániai katolikus egyházat valamiféle autonóm vezetés alá helyezték, ugyanakkor pedig keresték azokat a személyeket is, akik hajlandóak lettek volna e törekvés megvalósításában együttműködni velük.

3. A BÉRMAÚT ELŐKÉSZÍTÉSE

Már 1948-ban – amikor Márton Áron a gyergyói járás községeit meglátogatta – eldöntötték, hogy a következő évben a Csík megyei⁴⁰ központi és szépvízi járások katolikus közösségeit keresi fel.⁴¹ A bérmaút időpontjáról ’49 februárjában született meg a döntés, méghozzá úgy, hogy a kijelölt időszakban – azaz május 14. és június 12. között – „a püspök személyesen készíthesse fel a híveket a búcsúra”.⁴²

1949. március 9-én Gáll Tamás főesperes kérésére a környékbeli papok a csíkszeredai római katolikus parókián találkoztak⁴³, ahol megkapták a „püspök fogadásának előkészítéséhez szükséges útmutatásokat”, és részt vettek a „bérmaút községenkénti programjának” kidolgozásában, amelyet Márton Áron 1949. március 24-én hagyott jóvá.⁴⁴

39 Uo. vol. 9, f. 245.

40 Csík megye a Román Királyság adminisztratív egysége volt, Csíkszereda székhellyel. Eredetileg négy járás – a Központi járás, a Szépvízi járás, a Gyergyói járás és a Szentmártoni járás – alkotta, utólag Tölgyes járás néven egy ötödik egységet is létrehozottak. A megye területének nagy része a mai Harghita megyéhez tartozik. Lásd: http://ro.wikipedia.org/wiki/Jude%C8%9Bul_Ciuc_%28interbelic%29 (Utolsó letöltés: 2014. 01. 10.)

41 ACNSAS, fond Penal, dosar 254, vol. 9, f. 161.

42 Uo. ff. 161–162.

43 Uo. f. 162.

44 Uo.

A CNSAS levéltárában fellelhető dokumentumok alapján viszont úgy tűnik, hogy a katolikus papok ekkorra már tulajdonképpen megkezdték a püspöki látogatás előkészítését. Március 4-én Szőcs Adalbert, Csikdánfalva plébánosa például összehívta az egyháztanácsi gyűlést, és bejelentette, hogy a püspök május hónap folyamán érkezik majd a faluba. Ezzel kapcsolatban arra is felkérte az egyháztanács tagjait, hogy szervezzenek ötfős bizalmi köröket, amelynek tagjai további hasonló körök szervezését kapták feladatul. E körök dolga az lett volna, hogy szoros kapcsolatot tartsanak fenn egymással, illetve hogy a püspököt megvédjék a rezsim embereitől – azaz a kommunistáktól⁴⁵ –, és arra is megbízást kaptak, hogy az embereket különféle jelszavakkal buzdítsák, egyénileg készítve fel őket a nagy eseményre.⁴⁶ Hasonló szervezkedésre Felcsik legtöbb községében sor került, a többi településen pedig „az utolsó pillanatban, közvetlenül a püspök érkezése előtt” jöttek létre ilyen jellegű csoportok.⁴⁷ Szintén márciusban kezdődött el a fiatalokból álló kórusok felkészítése a húsvéti ünnepekre. A próbák, melyekre általában 20 óra után, a templomokban került sor, egészen a püspöklátogatásig zajlottak.⁴⁸

A kórusok vezetése általában a papokra, kántorokra hárult, de egyes községekben kezdettől fogva tanítókat találunk ebben a szerepkörben.⁴⁹ Mivel köztudott volt, hogy a püspök most elsősorban a fiatalokat

45 Uo.

46 Uo.

47 Uo. Ezeknek a csoportoknak az egyik feladata a püspök őrzése volt. A fiatalok napközben, a templomban és a tömegben is a püspök körül álltak, éjszakára pedig körülvették a parókiát, ahová a püspököt elszállásolták. Minden gyanús személyt körülvettek, különösen azokat a férfiakat, akikről köztudomású volt, hogy a román munkáspárt tagjai. Borzsován például „megmotoztak és kivezettek a templomból két csikszeredai elvtársat, akiket a faluból is kivezettek”, illetve „sértegetések közepette kivittek a templomból egy nőt, akinek a férje a román munkáspárt alapszervezetének titkára volt”. A püspöki őrség a Gyimes völgyében, a csik-somlyói búcsú előtt erősebb lett, „és méginkább megerősítették azokban a falvakban, amelyeket a püspök a búcsú után látogatott meg: például Csikszentmihály, Csikszentmiklós, Borzsova, Csikszépvíz, Csikdelne, Csikpálfalva falvakban a fiatalok botokkal, néhányan pedig baltával voltak felfegyverezve”. Így Csikdelne községben „az alatt a két éjszaka alatt, amíg a püspök ott tartózkodott, a plébániát és környékét 70 fiatal és idős ember őrizte, főleg kulákok és botokkal, baltákkal felfegyverezett fanatikusok”. Uo. f. 169.

48 Uo. f. 162.

49 Uo.

akarja megszólítani, ők kerültek a katolikus papok figyelmének középpontjába is: „szinte minden este a templomba vagy a plébániára hívták őket [...], ahol imádkoztak vagy lelkigyakorlaton vettek részt”.⁵⁰

4. MÁRTON ÁRON PÜSPÖK MÁJUS 14. ÉS JÚNIUS 12. KÖZÖTTI BÉRMAÚTJA

A püspök május 13-án reggel hagyta el Gyulafehérvárt, hogy letartóztatása előtti utolsó bérmaútját megkezdje. A Securitate Nagyszebeni Regionális Igazgatósága titkosított rádiótáviratban értesítette Bukarestet az eseményről: „Jelentjük, hogy a főspekuláns ma, folyó hó 13-án Gyulafehérvárról két személy kíséretében a 10.45-ös gyorsvonattal Brassóba indult. Társai közül egyik egyenruhát, a másik hétköznapi öltözetet viselt. Volt velük (sic!) hat különböző méretű bőrönd. Információink szerint az említettek a szokásos évi bérmaútra mennek Háromszék és Csík megyékbe, a Székelyföldre. Távozásukról – megfigyelésük érdekében – a Securitate Brassói Regionális Igazgatósága időben értesítést kapott.”⁵¹ Május 13-ától, mikor Márton Áron Brassóba érkezett, egészen 1949. június 16-ig, amikor visszatért Gyulafehérvárra, megfigyelése a Securitate Brassói Regionális Igazgatóságára, ezen belül pedig a brassói igazgatóság alárendeltségébe tartozó Csík Megyei Securitatéra, illetve az ugyancsak Brassóhoz tartozó Udvarhely Megyei Securitatéra hárult. A két említett szolgálat napi jelentéseit a Securitate Brassói Regionális Igazgatósága továbbította a Securitate Főigazgatóságára, a központ utasításai pedig ugyancsak Brassó közvetítésével jutottak el a megfigyelést végző területi szervekhez. Emellett a Csík Megyei Securitate és a Securitate Brassói Regionális Igazgatósága egy sor átfogó elemzést készített a csíksomlyói búcsú lebonyolításának módjáról, illetve Márton Áron teljes bérmaútjáról. Ezek az elemzések Bukarestbe kerültek, és ma is megtalálhatók a püspök iratanyagában, amit a CNSAS levéltárában őriznek.

A vizsgált források szerint Márton Áron 1949. május 14-én 10 órakor vonattal érkezett Csíkszentkirály községbe, ahol délutánig a helyi

50 Uo.

51 Idem, vol. 6, f. 453.

katolikus plébánián tartózkodott, majd 17 órakor egy bérelt autóval Csíkszereda irányába távozott.⁵²

Itt mintegy kétszázan várták, zömében nők és gyerekek. 18 órakor részt vett a vecsernyén, amely alatt „néhány szóban jövetelének céljára és csíkszeredai tartózkodásának programjára” is kitért.⁵³ Másnap ezernégyszáz ember – főleg nők és gyerekek – előtt misét celebrált. A püspök ötszáz nyolc és tizenöt év közötti gyermeket áldott meg, majd prédikációt is tartott – ebben kizárólag vallási kérdésekre szorítkozott.⁵⁴

Május 16-án 9 órakor Márton Áron Csíkszereda város Zsögödfürdő elnevezésű negyedébe ment át; itt hétszáz hívő jelenlétében misézett és százhusz gyermeket bérmált meg. A prédikációban ezúttal is csak tisztán vallási ügyekről esett szó⁵⁵, a Securitate alkalmazottai azonban néhány „negatív” aspektusra is felfigyeltek: Csíkszeredában például Gáll Ilona tanítónő és Duca Ioan tanító harmonikán játszottak a mise alatt, Zsögödben pedig a püspök jövetelének napján a gyerekek – egyetlen református vallású gyereket leszámítva – nem mentek iskolába.⁵⁶

Május 16-án délután 17 órakor a püspök Adorján Károly kanonok kíséretében Csobotfalva községbe utazott, ahol Gáll Tamás esperes

52 Uo. f. 454. A Brassói Regionális Igazgatóság egy 1949. június 28-án kelt, a Securitate Főigazgatóságához intézett átíratában az áll, hogy „bérmaútja során” a püspök „meg akart szabadulni a megfigyeléstől, amelyet állítólag a mi szerveink folytatnak ellene”. Erre példaként azt hozzák fel, hogy „mikor az idei év május 14-én” Csíkszentkirály községben a vonatról leszállva az udvarhelyi 20. számú autóval a csíksomlyói kolostorba ment, nem a megszokott utat választotta, hanem hogy követőit lerázza, Gyergyószentmiklós irányába, hogy Maroshévíznél egy mezei úton kerüljön vissza a székelyudvarhelyi útra. Mikor Maroshévíz lakói látták, hogy a püspök autója nem a megszokott úton érkezik, elterjedt a hír, hogy a Securitate szervei a Hargita-hegységben letartóztatták Márton Aront. Ez a szóbeszéd napokig terjedt, és csak az a hír vetett véget neki, hogy a püspök június 16-án részt vett a székelyudvarhelyi zarándoklaton.” Uo. ff. 473–474.

53 Idem, vol. 9, f. 163.

54 Uo.

55 Uo.

56 Uo. Márton Áron 1949. április 9-én küldte el a Csík Megyei Tanfelügyelőségnek azt az 1500-as számú átíratot, amelyben kérte, hogy „azokon a településeken, ahol éppen tartózkodik, mentesítsék a tanulókat az órákon való részvétel alól”. A „fentről kapott rendelkezéseknek megfelelően” a tanfelügyelőség nem válaszolt a püspöknek, s utasította a tanárokat, hogy az órákat a szokásos módon tartsák. Uo. f. 162.

vezetésével háromszáz hívő várt rá.⁵⁷ Itt részt vett a vecseryén, amelyen mintegy ezerháromszáz hívő jelent meg Csobotfalva, Csomortán és Somlyó községekből és Csíkszereda városából (főként férfiak és fiatalok). Ebből az alkalomból néhány szóban ismertette másnapi programját, és egyúttal azt kérte, hogy minél több fiatal vegyen részt a misén.⁵⁸ Este 21 órakor a parókián, ahol a jeles vendéget elszállásolták, a Boros Vicentiu⁵⁹ csíksomlyói szerzetes által vezetett harminc fős kórus „néhány vallásos éneket és magyar népdalt” adott elő, „a püspök pedig köszönetet mondott nekik az előadásért”.⁶⁰

Május 17-én délelőtt Márton Áron a csíksomlyói ferences kolostor templomában misézett – ezúttal prédikáció nélkül. A misén mintegy kétezeren vettek részt, többnyire nők, akik közül néhányan kimondottan ezzel a céllal érkeztek Csíkszeredából.⁶¹ Délután 18 órakor a csobotfalvi templomban tartott misén a püspök ezeröttszáz fő (ezek 50%-a fiatal volt) jelenlétében beszédet mondott, amely során a Securitate dolgozói szerint először „uszított közvetlenül a jelenlegi rezsim ellen”.⁶² A püspök által kifejtett főbb gondolatokat a Securitate emberei feljegyezték; e feljegyzések ma is megtalálhatók a levéltári dokumentumok között.

A püspök – egyebek mellett – állítólag a következőket mondta: „Szeretett híveim az Úrban! A *visitatio canonica*⁶³ alkalmával eljöttem hozzátok, hogy Isten nevében a bérálás szentségében részesítselek benneteket. Látom, nagy számban jöttetek el, hogy hiteteket megvalljátok, és hogy fogadalmat tegyetek a szent Anyaegyháznak. Először is tudomásotokra szeretném hozni, hogy soraitok között idegen arcokat is látok, akik nem azért jöttek ide, mint ti, hanem azért, hogy meghallgassák, mit mond a püspök, hogy aztán ezek a gazemberek [...] mindenféle hazugsággal megvádolják azt, aki csak az igazat mondja, és csak az igazsághoz ragaszkodik. Mindig az igazságot hirdetem, és ellenzek mindenféle igazságtalanságot. E nagy világháború után csak

57 Uo. f. 163.

58 Uo. f. 163.

59 A név feltehetően Boros István Valért fedi, aki 1945 és 1951 között volt ének- és zenetanár, illetve kántor-karnagy Csíksomlyón (a ford. megjegyzése).

60 Idem, vol. 6, f. 455

61 Idem, vol. 9, f. 163.

62 Uo.

63 Kánoni látogatás (latin).

két út közül választhatunk: vagy azon az úton megyünk tovább, amely az emberiséget egy kiegyensúlyozott lelkületű társadalmi élet felé vezet, vagy azon, amelyik pusztulásba, szerencsétlenségbe és egy újabb háborúba visz.

Tudjátok, kedves Keresztények, akkor bérmálkozik a keresztény, ha felnő, és önszántából tudja betartani azokat az ígéreteket, amelyeket a következő három pontban kérek tőletek:

Fogadjátok, hogy hűségesen megtartjátok a vallást, amelybe beleszülettetek, és hogy minden szenvedésben vagy megpróbáltatásban kitartotok mellette, akár az életetek árán is? Hiszen, szeretett híveim, a civilizált országok fiataljai tömött sorokban állnak ki a hit mellett: ezen a fogadalmon múlik, hogy soraikba léphessetek.

Megígéritek, hogy hitetek által a szent keresztény Anyaegyházat minden gonosztól és minden tisztátalan gondolattól megvédték, és gyermekeiteket a katolikus keresztény vallásban nevelték fel?

Hozzátok fordulok, fiatal férfiak és nők, de az idősebbek is tanulhatnak a mondandómból: négy éve figyelem az életeteket, és sajnálattal kell megállapítanom, hogy az emberi szenvedélyek és az erkölcstelenység eluralkodtak rajtatok. Ma milliós nemzetek diplomatái és politikusai a legnagyobb erővel igyekeznek helyreállítani a társadalmi egyensúlyt, illetve a házasságokkal kapcsolatban azt a társadalmi rendet, amelyből maga a házasság fakad, mert – szeretett híveim –, az a házasság, amelyen nincs Isten áldása, nem lehet boldog. Az a nemzet, ahol istentelen házasságok köttetnek, pusztulásra van ítélve.

Konkrét példákat is mondok: az olasz demokratikus parlamentben először két évvel ezelőtt terjesztették fel szavazásra a szabad házasság /egyház nélküli házasság/ kérdését, de a parlamenti képviselők többsége elutasította a tervezetet, sőt a kommunista képviselők is tartózkodtak a szavazástól, mert – szeretett híveim –, tisztában voltak vele, hogy ez csak veszélyt jelenthet arra a nemzetre, ahol bevezetik: az Isten nélkül kötött házasságok egy nemzet pusztulását jelentik.

Ezután egy könyvből röviden felolvasta a fenti kérdéseket, amire a jelenlévők kórusban válaszoltak: »Ígérjük! «⁶⁴

Május 18-án délelőtt, a bérmálást megelőzően a püspök ezernégyyszáz hívő előtt prédikált a csobotfalvi templom udvarán. Ezek többsége

(60%) nő volt, a többiek pedig férfiak és fiatalok; a felnőttek az összegyűltek mintegy 75%-át tették ki.⁶⁵ Foglalkozásukat tekintve a földművesek aránya 90% volt, a fennmaradó részt pedig a Csíkszere-dából érkező értelmiségiek alkották.⁶⁶ Márton Áron itt a bérmaalkozás fontosságáról beszélt, „amit az ősök is megtettek”, és felhívta a bérmaalkozókat a bérmaalkozó szülők figyelmét, az ő kötelességük figyelni arra, hogy a fiatalok a keresztény hitben nőjenek fel, és hogy ne adják fel azt.⁶⁷ A mintegy négyszáz gyermek bérmaalkozása után a hívekkel együtt bement a templomba, és a szószékről újabb prédikációt tartott, melyben a bérmaalkozókért imádkozott, megköszönte a szülőknek és a híveknek, hogy ily nagy számban vettek részt az eseményen, és arra buzdította őket, életük végéig „maradjanak meg a hitben, hogy üdvözülhessenek.”⁶⁸ Befejezésül egyebek mellett a következő szavakkal mondott köszönetet a híveknek: „Erre az aranytányérra, amelyből ma úrvacsorát vettetek, ráhelyezem minden aggodalmatokat, minden fájdalmatokat, minden nehézségeket, és kérem a mindenható Istent, hogy vegye le azokat a ti vállaitokról.”⁶⁹ A Securitate küldöttei úgy látták, a püspök szavai nagy meglepetést váltottak ki a hívekből, „és ez sugárzó arcukon is tükröződött”.⁷⁰ A templom kijáratánál a plébánia gondnoka fogadta a püspököt; megköszönte neki a látogatást, és ünnepélyesen megígérte, hogy „őseinkhez méltóan” megőrzik keresztény hitüket és „támogatják az egyházat és a plébániákat”.⁷¹ Ugyanezt az ígéretet tette az ifjúság négy képviselője is: Szász Antal a csomortáni, Markos Zoltán a somlyói fiatalok nevében, János Ilona – a pedagógiai iskola tanulója – a somlyói ifjúság nevében, illetve Bartalis Brigitta, a csobotfalvi ferences harmadrend egyesületének⁷² képviselőjében.⁷³ Egy-egy fiatal felszólalása és a püspök válasza után a résztvevők háromszoros „Éljen!”-t kiáltottak.⁷⁴ A Securitate jelentéseiben arról is említés történik, hogy május 17-én és 18-án a csobotfalvi, a somlyói és

65 Uo. f. 257.

66 Uo.

67 Uo.

68 Uo.

69 Uo.

70 Uo.

71 Uo.

72 Helyesen: a ferences harmadrend csobotfalvi közössége (a ford. megjegyzése).

73 Uo.

74 Uo.

a csomortáni gyerekek nem mentek iskolába, „és a somlyói vegyes pedagógiai iskola tanulói közül” néhányan szintén ellógtak az órákról, hogy részt vehessenek a miséken.

Május 18-án délután 17 órakor a püspök, Gáll Tamás esperes, Adorján Károly kanonok és Jakab László székelyudvarhelyi esperes (aki a bérmaút korábbi szakaszán is kísérte a püspököt), valamint mintegy háromszáz hívő Taploca községbe ment át.⁷⁵ Itt körülbelül ötszázan – többségükben nők – várták őket, az érkezőket pedig az egyházközség gondnoka, Györgypál Gábor köszöntötte.⁷⁶ A 18 órakor kezdődő vecsernyén ezerszáz hívő volt jelen. A püspök rövid prédikációjában rámutatott, hogy „aki eltávolodik Jézustól, az háborúból háborúba, pusztulásból pusztulásba, szabadságból fogságba keveredik. Így fordul annak a sorsa, aki letér az Istenhez vezető útról”.⁷⁷

Másnap 9.30-kor Márton Áron ezerháromszáz hívő előtt misézett a templomban – ezek 50%-át fiatalok tették ki –, és kétszázhetven gyermeket bérmált meg.⁷⁸ Prédikációjában felszólalt a darwinista elmélet ellen, megkérdezve a jelenlévőktől: „Hiszitek-e napjaink tanítását, hogy az ember a majomtól származik? Hiszitek-e, hogy a világot nem Isten teremtette, nem ő irányítja, és hogy nem az ő akarata szerint történik minden?”⁷⁹ A Securitate felfigyelt rá, hogy az itt elhangzott prédikációk révén „a püspök valamiféle zaklatott lelkiállapotot idézett elő a hívekben”, aki kérdéseire kórusban „Fogadjuk!” kiáltásokkal válaszoltak, és felháborodott, illetve csodálkozó hangokat hallattak, mikor a darwini elmületről beszélt nekik.⁸⁰ Azt is megjegyezték, hogy május 19-én a gyerekek Taplocán sem vettek részt a tanórákon, pedig a tanárok ott voltak az iskolában.⁸¹

16 óra 30 perckor a püspök és mintegy százhatvan taplocai hívő, akik zászlókat is vittek magukkal, „körmenetre emlékeztető” alakzatban Csikcsicsóba vonultak, ahol négyszáz helyi lakos – többségükben nők –, valamint Búzás Imre, a község katolikus papja várta őket.⁸²

75 Uo. f. 164.

76 Uo.

77 Idem, vol. 6, f. 456.

78 Idem, vol. 9, f. 164.

79 Idem, vol. 6, f. 456.

80 Idem, vol. 9, f. 164.

81 Uo.

82 Uo.

Ezúttal a vecsernyén nem a püspök beszélt, hanem Adorján Károly kanonok, aki állítólag „a gyári munkások ellen” uszított.⁸³

Május 20-án délelőtt 9 óra 30 perckor Márton Áron ezernégyszáz hívő jelenlétében szentmisét celebrált, megbérmált háromszázötven gyermeket, majd prédikációjában kérte a fiatalokat, „ígérjék meg, hogy soha nem hagyják el a hitet, rámutatva, hogy a kiemelkedő műveltséggel rendelkező fiatalok az egyház mellett maradnak”.⁸⁴ A ifjúság nevében Kelemen János és Balló Mária válaszolt neki, megígérve, hogy „megvédik a vallást minden veszélytől”.⁸⁵ A csicsói általános iskola diákjai május 20-án nem vettek részt a tanítási órákon, a pedagógusok pedig szintén nagy arányban képviseltették magukat a misén.⁸⁶

Délután 17 órakor a püspök és négyszáz csicsói híve Madéfalva községbe ment, ahol mintegy kilencszáz helyi lakos (főként nő) várta őket.⁸⁷ Az érkezőket a gyülekezet lelkésze köszöntötte, majd Székely András, a község polgármestere és a román munkáspárt tagja emelkedett szólásra, mondván: „Örömmel üdvözljük körünkben Nagyméltóságodat, hogy népköztársaságunkban is hirdesse Krisztus tanítását”.⁸⁸ Mikor felelősségre vonták az elhangzottakért, illetve amiatt, hogy mit keresett a püspökre várakozók között, a polgármester azt állította, „hogy Eröss József plébános vezette félre”, a Securitate tisztjei azonban nem hittek neki: úgy vélték, „mindent megbeszélhetett korábban a pappal, ugyanis eleve ünneplő ruhában jelent meg az eseményen, és két gyermeke is szerepelt a bérmálandók listáján, akiket másnap meg is bérmáltak”.⁸⁹

Május 20-án este a püspök részt vett a vecsernyén, ahol „néhány szóval hazánk jelenlegi társadalmi rendje ellen izgatott”.⁹⁰ Másnap reggel ezerháromszáz hívő jelenlétében misézett, megbérmált háromszáz nyolc és tizenöt év közötti gyermeket, prédikációjában pedig „közvetve támadást intézett a felszabadító szovjet hadsereg ellen, és a rezsím ellen is uszított”.⁹¹ Május 21-én a madéfalvi gyerekek nem

83 Uo.

84 Idem, vol. 6, f. 457; Idem, vol. 9, f. 164.

85 Uo. f. 164.

86 Uo.

87 Uo.

88 Uo.

89 Uo. f. 165.

90 Uo.

91 Uo.

vettek részt a tanórákon, a tanárok egy része pedig szintén ott volt a templomban.⁹²

Ugyanezen a napon 17 órakor a püspök ötszáz madéfalvi hívővel elindult Csíkrákos községbe.⁹³ Aznap este Csíkrákos, Göröcsfalva és Vacsárcsi helységekből – ezeknek közös plébániája van – mintegy ezerötyszáz hívő vett részt a vecsernyén, a másnapi misén pedig körülbelül kétezer hívő, többségükben nők, a résztvevők 50%-át azonban fiatal lányok és fiúk adták.⁹⁴ A kétszázharminc gyermek megbérmálása után a püspök beszédet mondott, amelyben főként a fiatalokat szólította meg, és a korábban meglátogatott községekben elhangzottakhoz hasonló témákat boncolgatott.⁹⁵

Május 22-én este 17 órakor a püspök nyolcszáz rákosi hívő kíséretében Csíkmadaras községbe utazott. Kíséretében ott volt „a teljes göröcsfalvi tanári kar”, élen a falu polgármesterével.⁹⁶ De Csicsóval, Madéfalvával és Csíkrákossal ellentétben Madarason „nem állítottak diadalkaput neki, és az utat sem díszítették fel zöld ágakkal”, hanem csak mintegy négyszáz hívő – többségük nő volt – fogadta a püspököt.⁹⁷ A Securitaténál a diadalkapu hiányát leplezetlen meglepedéssel nyugtázták: úgy vélték, mi sem bizonyítja jobban, hogy Madarason Márton Áron nem örvendett akkora tiszteletnek és szeretetnek, mint a többi településen. A püspök 18 órakor szokása szerint részt vett a vecsernyén, ahol kérte, hogy a fiatalok másnap is minél többen jöjjenek el a misére.⁹⁸ Május 23-án délelőtt misét celebrált, majd négyszázötven nyolc és tizenhét év közötti gyermeket és fiatalt bérmált meg, és a szokásos prédikációját is megtartotta.⁹⁹ A község gyermekei aznap nem voltak iskolában, az egyik tanító (Tankó Adalbert) pedig aktívan részt vett a püspöki fogadás előkészítésében. Ugyancsak ő tanította be és irányította a kórust is.¹⁰⁰

92 Uo.

93 Uo.

94 Uo.

95 Uo.

96 Uo.

97 Uo.

98 Uo.

99 Uo.

100 Uo.

Délután 17 órakor a püspök négyszáz hívővel Madaraszról Csíkdánfalva község felé indult.¹⁰¹ Félúton kilencven dánfalvi lovas fogadta őket, akiket Gergely Antal gondnok vezetett, a templom előtt pedig Szöcs Béla esperes és mintegy nyolcszáz hívő várta érkezésüket. Ez utóbbiak 50%-a fiatal volt.¹⁰² Dánfalván három diadalkaput is emeltek, és az út széleit körülbelül nyolcszáz méteres hosszúságban földbe szúrt nyírfaágakkal díszítették.¹⁰³ Érkezése után a püspök részt vett a vecsernyén, a fiatalokat pedig arra kérte, hogy másnap minél nagyobb számban jelenjenek meg a templomban.¹⁰⁴ A prédikációt Adorján Károly tartotta.¹⁰⁵ 22 óra 45 perckor egy harminc fiatalból álló csoport a községi fúvószenekarral együtt megjelent a plébánián, ahová a püspököt elszállásolták, és vallásos énekeket, illetve magyar népdalokat adtak elő neki.¹⁰⁶

Május 24-én délelőtt a püspök ezer hívő jelenlétében misét celebrált (az egybegyűltek mintegy felét férfiak és fiatalok tették ki), megbérmált ötszáz gyermeket, és a korábbiakhoz hasonló tartalmú prédikációt tartott.¹⁰⁷ Dánfalván a gyerekek és a tanárok egyaránt hiányoztak az iskolából a mise miatt, ráadásul az utóbbiak egy része bérmakeresztülő is volt.¹⁰⁸

Délután 17 órakor Márton Áron nyolcvan lovas és négyszáz hívő – többnyire fiatalok – kíséretében átment Csíkkarcfalva községbe, ahol Léstyán Ferenc lelkész vezetésével további hatvan lovas és nyolcszáz hívő fogadta őket. Az üdvözlőbeszédet a gyülekezet gondnoka mondta.¹⁰⁹ Itt két diadalkapu is készült, és négyszáz méter hosszan az út mindkét oldalát fiatal nyírfaágakkal díszítették.¹¹⁰ 18 órakor Márton Áron vecsernyét és rövid beszédet tartott, amelyben arra kérte a fiatalokat, hogy másnap minél többen jöjjenek el a misére.¹¹¹

101 Uo.

102 Uo.

103 Uo.

104 Uo.

105 Uo.

106 Uo.

107 Uo.

108 Uo.

109 Uo. f. 166.

110 Uo.

111 Uo.

21 óra 30 perckor a község harmincöt fiatalból álló fúvószenekara érkezett a plébániára, ahol a püspök tartózkodott, és vallásos énekeket adtak elő, illetve eljátszották a székely himnuszt is. Az utóbbi esetén előbb engedélyt kértek rá, hogy előadhassák.¹¹² Május 25-én délelőtt a püspök misét celebrált, amelyen ezernyolcszáz karcfalvi és jenőfalvi hívó vett részt, 50%-ban férfiak és fiatalok (a két községnek közös plébániája van).¹¹³ A Securitate dokumentumai szerint az itt elmondott prédikációban „minden eddiginél jobban kikelt a rendszer és a mai társadalmi rend emberei ellen. A prédikáció hatására sokan kerültek zaklatott lelkiállapotba, sokan sírtak is, mások pedig kedvezőtlen megjegyzéseket tettek a rendszerre”.¹¹⁴ Ugyanezen a napon 17 órakor prédikáció nélkül vecsernyét tartott.¹¹⁵ Május 25-én és 26-án a karcfalvi és a jenőfalvi gyerekek nem vettek részt a tanórákon, a tanárok azonban ott voltak az iskolában.¹¹⁶

A püspök május 26-án délután 5 óráig Karcfalván pihent, majd egy virágokkal díszített négylovas szekéren Csíkszenttamás község felé indult. Útján száznegyven lovas és nyolcszáz hívó kísérte – karcfalvi és jenőfalvi emberek¹¹⁷ –, a szekeret pedig a karcfalvi mezőgazdasági termelőségvetkezeti elnöke hajtotta, aki ráadásul a Magyar Népi Szövetség tagja is volt.¹¹⁸ Csíkszenttamáson negyven lovas, a községi fúvószenekar, emellett pedig Bors Balázs lelkész vezetésével mintegy nyolcszáz hívó fogadta az érkezőket.¹¹⁹

Este a püspök vecsernyén vett részt és rövid beszédet is tartott az összegyűlt ezernégyszáz hívőnek, majd másnap kétezer hívó jelenlétében misét celebrált, megtartotta a szokásos prédikációját, és megbérmált négyszázhatvan embert – ezek közül ötvenen tizenhét és ötven év közöttiek voltak.¹²⁰ A megbérmált felnőttek egyike egy huszonöt éves nő volt, aki hivatalnokként dolgozott a községházán.¹²¹ Akárcsak

112 Uo.

113 Uo.

114 Uo.

115 Uo.

116 Uo.

117 Uo.

118 Uo.

119 Uo.

120 Uo.

121 Uo.

a többi településen, május 27-én a szenttamási diákok sem vettek részt az iskolai foglalkozásokon.¹²²

17 órakor a püspök hatvan lovas és ezerhatszáz hívő (főleg nők és fiatalok) kíséretében Csíkszentdomokos községbe ment át, ahol harmincöt lovas és hétszáz hívő fogadta Márton Mózes esperes vezetésével.¹²³ A köszöntőbeszédet az egyházközség gondnoka mondta, majd Szakács Elemér és Kristály Emerko¹²⁴ szólalt fel a fiatalok nevében: ígéretet tettek a püspöknek, hogy az egyházat minden körülmények között támogatni fogják.¹²⁵ A Securitate dolgozói megjegyezték, hogy Csíkszentdomokoson két diadalkapu készült, amelyek közül a másodikra egy táblát helyeztek el „Jöjjön el a te országod!” felirattal.¹²⁶ Az utóbbit fiatal katolikusok egész éjjel őrizték, ugyanis az a pletyka terjedt el, hogy a román munkáspárt tagjai tízezer lejes jutalmat ígértek annak, aki elloppja.¹²⁷ A vecsernyén a püspök ezernégyszáz hívő előtt beszédet mondott, másnap pedig kétezer hívő jelenlétében (ezek 50%-a férfi volt) misét celebrált, megbérmált ezerkétszáz nyolc és huszonöt év közötti embert, és megtartotta a szokásos prédikációját.¹²⁸ A püspöklátogatás napján a csíkszentdomokosi fűrészüzemből „minden korábbi felkészítés ellenére” huszonnégy munkás is hiányzott, úgyhogy a telep csak azért maradhatott üzemben, mert az ott dolgozó tisztviselők beálltak dolgozni a munkások helyére.¹²⁹

Május 29-én reggel 6 órakor a püspök huszonöt lovas kíséretében Csíkszentdomokosról Balánbánya bányásztelepre¹³⁰ utazott, ahol mintegy háromszáz hívő és húsz lovas fogadta.¹³¹ Az üdvözlőbeszédet

122 Uo.

123 Uo.

124 Ilyen magyar név nem létezik; egyértelműen elírásról lehet szó (a ford. megjegyzése).

125 Uo.

126 Uo.

127 Uo.

128 Uo.

129 Uo.

130 A bányászat Balánbánya környékén a 17. században kezdődött, Apaffy Mihály fejedelem (1661–1690) uralkodása idején. A 18. század vége felé az itt található rézbányák az Osztrák–Magyar Monarchia egyik fontos rézforrásává váltak. 1825-ben Balánbánya elvált Csíkszentdomokostól, és önálló bányászteleppé vált (saját önkormányzattal). 1894-ben a helységet közigazgatási szempontból újra Csíkszentdomokos községhez rendelték, és 1968-ban várossá nyilvánították. Jelenleg Balánbánya városának körülbelül 10 000 lakosa van. <http://www.orasulbalan.ro/town.php?lang=ro&sel=history> (Utolsó letöltés: 2014. 12. 29.)

131 ACNSAS, fond Penal, dosar 254, vol. 9, f. 167.

Kurkó Kálmán bányamester mondta, aki egyebek mellett a következőkről beszélt: „Jó, hogy eljött közénk, megerősíteni bennünket a hitben, mert hit nélkül a barbárokká leszünk és rabszolgákká válunk.”¹³² A fogadtatás előkészületeiről – így a diadalkapuk állításáról is – Nuber Károly, a balánbányai bányák egykori igazgatója, jelenlegi bányamester gondoskodott.¹³³ A püspök ötszáz hívő – nagyrészt nők – részvételével misét celebrált, nyolcvan gyermeket megbérmált, prédikációjában pedig – a levéltári dokumentumok szerint – Isten létezésének elismerése kapcsán „a mai társadalmi berendezkedés emberei ellen uszított”.¹³⁴

Aznap 14 órakor visszatért Csíkszentdomokosra, majd alig két óra elteltével egy hat ló vontatta szekéren, harminchat lovas kíséretében elindult a Gyimes völgye, pontosabban Gyimesfelsőlok község felé, ahová 21.30-kor érkezett meg.¹³⁵ A csíkszentdomokosi lovasok Csíkszépvíz községig kísérték; innen harminc gyimesfelsőloki lovassal és kétszáz ugyanonnan származó hívővel ment tovább.¹³⁶ Gyimesfelsőlokon négy diadalkaput állítottak; az előkészületeket két helyi gazda vállalta magára.¹³⁷ Május 30-án Márton Áron kétezer hívő (főleg nők és fiatalok) jelenlétében misét celebrált, megbérmált nyolcszáz nyolc és huszonöt év közötti személyt, és megtartotta a szokásos prédikációját.¹³⁸

17 órakor harminc lovas és mintegy négyszáz hívő kíséretében Gyimesközéplek községbe ment át, ahol nyolcvanhárom lovas és ezerötszáz hívő fogadta.¹³⁹ Ebben a községben hat diadalkaput állítottak, és a gyülekezet gondnoka köszöntötte a püspököt.¹⁴⁰ Május 31-én délelőtt a püspök kétezer hívő jelenlétében misézett (ezek között a helyi fűrésztelep negyvenhét munkása is ott volt), megbérmált nyolcszáz nyolc és huszonöt év közötti személyt, és két beszédet is mondott,

132 Uo.

133 Uo.

134 Uo.

135 Uo.

136 Uo.

137 Uo.

138 Uo.

139 Uo.

140 Uo.

amelyekben „a jelenlegi társadalmi rend emberei ellen uszított”¹⁴¹
A gyimesközéploki diákok aznap nem vettek részt a tanórákon.¹⁴²

Június 1-jén a püspök Hidegség községet kereste fel, ahol négyszáz hívő előtt misézett és prédikált, majd megbérmált nyolcvanöt fiataalt és gyermeket.¹⁴³ 16 órakor húsz lovassal és négyszáz hívővel Gyimesbükki községbe ment, ahol hatvan lovas és mintegy ezerötszáz hívő fogadta.¹⁴⁴ Az üdvözlőbeszédet itt is az egyházközség gondnoka mondta, aki az egybegyűlteket szolidaritásáról biztosította a püspököt.¹⁴⁵ Este Márton Áron ezerötszáz hívő jelenlétében vecsernyén vett részt, másnap délelőtt ezernyolcszáz hívő (főleg nők) jelenlétében misét celebrált és prédikált, emellett pedig négyszázötven nyolc és huszonöt év közötti gyermeket és fiataalt bérmált meg.¹⁴⁶

1949. június 3. és 5. között került sor Márton Áron egész zarándoklatának legfontosabb eseményére, a pünkösdi csíksomlyói búcsúra, amelyet a Securitate is súlyának megfelelően kezelt. A tanulmányozott levéltári dokumentumok között két átfogó jelentés is található, amelyek bemutatják a búcsú történetét és jelentőségét, tárgyalják a katolikus papság által az esemény sikeressé tétele érdekében foganatosított előkészületeket, leírják, hogyan zajlott le a búcsú a vizsgált évben, végül pedig kitérnek arra is, hogy az esemény milyen hatást gyakorolt a zarándokokra. A két dokumentum közül az első 1949 júniusában született, és a Csík Megyei Securitate¹⁴⁷ készítette a Securitate Brassói Regionális Igazgatósága számára, ahonnan apró kiegészítések és változtatások után¹⁴⁸ a Securitate Főigazgatóságához továbbították az anyagot.¹⁴⁹

141 Uo.

142 Uo.

143 Uo.

144 Uo.

145 Uo.

146 Uo. ff. 167–168.

147 Uo. ff. 72–78.

148 E változtatások némelyike meglehetősen szerencsétlen volt. A Csík Megyei Securitate által felterjesztett dokumentum például a következő mondattal kezdődik: „A 16. század közepétől szokásban van, hogy a hívek a katolikusok pünkösdjének napján elzarándokoljanak a csíksomlyói ferences kolostorhoz.” (Uo. 72. f.) Ezzel szemben a Brassóból küldött dokumentum így kezdődik: „A kolostorba való zarándoklatok szokása nagyon régi, és azokhoz a harcokhoz köthető, amelyeket a katolikusok a protestantizmus ellen vívtak a 10. század második felében [sic!], és egybeesik a katolikus pünkösdi ünnepekkel.” Uo. f. 60.

149 Uo. ff. 60–65.

Mindkét dokumentum a zarándoklat eredetének és jelentőségének tárgyalásával indul, és a Securitate dolgozóinak az adott korra jellemző látásmódját tükrözi. Amint írják, a csíksomlyói búcsú szervezésének hagyománya a 16. század közepéig nyúlik vissza, magára a búcsúra pedig azért kerül sor, hogy „megemlékezzenek mindazokról a harcokról, amelyeket a Csíki-medence katolikus székely lakossága a kálvinizmus hívei ellen vívott a XVI. század közepén”.¹⁵⁰

A dokumentumok szerzői úgy vélték, a búcsú eme aspektusa az idők során elhalványult, mert „ma már azok a katolikusok sem tudnak a fentebb leírtakról, akik részt vesznek a búcsún”.¹⁵¹ A zarándoklatot 1920-ig „az Isten előtti vezeklés lelkigyakorlatának” tekintették, Erdély Romániával való egyesülése után azonban „olyan találkozási lehetőséggé vált, ahol az erdélyi magyar lakosság összegyűlhetett, és ahol minden alkalommal kimutatta ellenérzését a román állammal szemben, illetve ahol igyekeztek megerősíteni a magyar nacionalista érzést.” A búcsú tehát a vallási jelentősége mellett politikai jelleget öltött, és az „erdélyi magyar ellenállás” terévé vált.¹⁵²

Ha a második világháborút követő első években ez is volt a helyzet, az 1948-ban végzett „megfigyelések alapján úgy tűnt, a búcsú szinte kizárólag vallási eseménnyé lett, amely során csak szórványosan és egyénileg került sor nacionalista megnyilvánulásokra”.¹⁵³ Azonban a kommunista állam 1948 nyarán olyan törvényeket fogadott el, amelyek a román egyházak mellett a katolikus egyházat is súlyosan érintették, és ezt követően az utóbbi „reakciós álláspontot kezdett képviselni: minden rendelkezésre álló eszközzel megpróbálta hívei tudomására hozni, hogy üldöztetésben van része, így próbálva maga mellé állítani őket, hogy erőteljes ellenzéket szervezzen belőlük, akik hazánkban a demokratikus reformok útjába állhatnának”.¹⁵⁴

Mindezek hatására a katolikus egyház az 1949-es búcsút a kommunista rendszerrel szembeni ellenállás szimbólumává kívánta tenni.¹⁵⁵

150 Uo. f. 72.

151 Uo.

152 Uo.

153 Uo.

154 Uo.

155 Uo.

Hogy az alacsony részvételt¹⁵⁶ – és a kitűzött cél megghiúsulását – elkerüljék, a katolikus papság már közvetlenül a katolikus húsvét után (1949. április 16–17.) példaértékű mozgósításba kezdett.¹⁵⁷ A székelyföldi papok különösen május folyamán népszerűsítették a búcsút vasárnapi prédikációikban, egyúttal pedig „Márton Áron püspököt is felmagasztalták” (ő többnyire részt szokott venni a búcsún), hogy személye által tegyék vonzóbbá az eseményen való részvételt.¹⁵⁸ Emellett a rendszerint jómódú parasztokból álló egyháztanácsi testületek segítségével ötfős „agitátor- és útmutató” csoportokat szerveztek azzal a céllal, hogy a zarándoklatot népszerűsítsék. E csoportok tagjai segítségével a román munkáspárt által a propaganda terjesztésére kiépített rendszert is felhasználták.¹⁵⁹

A korábbi évektől eltérően Márton Áron is a búcsú előttre időzítette béрмаútja nagy részét, a pünkösöd utáni időszakra pedig csak néhány Csíkszépvíz környéki települést hagyott.¹⁶⁰ A tény, hogy közvetlenül a búcsú előtt éppen a Gyimes völgyébe látogatott, ahonnan 1948-ban nagyon kevesen érkeztek a búcsúra, arra utal, hogy személyes jelenlétével is igyekezett mozgósítani a híveket.¹⁶¹ Hasonló célt szolgáltak mindazok a prédikációi, amelyek május 15. és június 2. között hangzottak el, és amelyekben „a katolikus egyházat a rendszer üldözöttjeként, létében veszélyeztetettnek mutatta be. Tette mindezt azért, hogy a híveket rávegye: használják ki a búcsú biztosította alkalmat arra, hogy ellenkezésüknek hangot adjanak, így próbálva fenntartani a katolikus hitet”.¹⁶²

Hogy a katolikus papság akcióit semlegesítse, a Román Munkáspárt megyei szervezete „valamennyi tömegszervezet és az ezek központi bizottságai által delegált küldöttek segítségével” számos kulturális és sportrendezvényt szervezett a búcsú idejére. E rendezvényeket huzamosabb ideig népszerűsítették az *Igazság*, a *Magyar Szó* és a *Népűjság* című lapokban, illetve a párt által kiadott útmutatókban, azonban

156 1946 után, amikor százhuszezren jöttek el a búcsúra, a résztvevők száma folyamatosan csökkent. 1948-ban a búcsúsok már csak huszonöt-harmincezen voltak. Uo. f. 73.

157 Uo.

158 Uo.

159 Uo.

160 Uo.

161 Uo.

162 Uo. f. 74.

minden erőfeszítésük dacára sem sikerült az elvárásoknak megfelelő eredményt elérniük.¹⁶³

Az első Csík megyei zarándokok június 3-án, keresztaljáknak nevezett csoportokban érkeztek meg a csíksomlyói kegyhelyre. Az egyes csoportokat nem káplánok vezették, mint a korábbi években, hanem esperek vagy plébánosok.¹⁶⁴ A szomszédos megyék zarándokai szintén papok által vezetett „keresztaljákba” szerveződtek: Háromszék megyéből mintegy kétezren, Maros megyéből négyszázan, Udvarhely megyéből kétezren, Brassóból¹⁶⁵ százhuszan jöttek.¹⁶⁶ Egyénileg vagy nagyon kis csoportokban Erdély más megyéiből és Moldvából is érkeztek zarándokok (hatvanan Roman és Neamț megyékből, kétszázan Bákóból).¹⁶⁷

A búcsút június 3-án 18 órakor nyitotta meg a somlyói kolostor házfőnöke – a Securitate dokumentumai szerint Páll Ferenc atya¹⁶⁸ –, aki az esemény jelentőségéről beszélt, és megköszönte a híveknek, hogy eljöttek. A korábbi évektől eltérően Márton Áron ekkor még nem volt jelen, és a zarándokok száma sem érte el még a négyezer főt.¹⁶⁹ Másnap reggel (pünkösdi szombatján) két misére és két prédikációra került sor a kolostor templomában (az egyik mise 8 órakor, a másik 10-kor vette kezdetét).¹⁷⁰

163 Uo. f. 73.

164 Uo. f. 74.

165 A Brassóból érkező hívők csekély számának magyarázata a CNSAS dokumentumai alapján a következő: Vasvári Aladár esperes rendelkezésére a brassói ferences kolostorban lehetett feliratkozni a búcsúra, és 1949. június 3-ig ezerkétszázan jelezték részvételi szándékukat, akik egyenként háromszáz lej részvételi díjat is befizettek. Vasvári Aladár – ahogyan a korábbi években is szokta – a CFR Brassói Regionális Igazgatóságához fordult, hogy a búcsúsok Csíksomlyóra utaztatásához szükséges tíz személykocsit a rendelkezésükre bocsássák, kérését azonban elutasították. Uo. f. 61.

166 Uo. f. 74.

167 Uo.

168 Uo. ff. 74–75. Jonica Xénia, az Erdélyi Ferencesek Tartományi Hivatalának levéltárosa szerint Márton Áron püspök látogatása idején valójában OFM Filibert Tamás atya lehetett a kolostor apátja. Mi több, a rend irataiból az is kiviláglik, hogy Páll Ferenc nevű ferences szerzetes soha nem is létezett. Ezen új információk fényében úgy tűnik, hogy vagy a Securitate emberei tüntették fel tévesen a csíksomlyói ferencesek apátjának nevét, vagy pedig valóban egy „Páll Ferenc” nevű katolikus pap nyitotta meg a búcsút, akit azonban a helyszínre küldött tisztek és besúgók tévesen gondoltak a ferencesek apátjának. Ezúton is köszönöm Jonica Xénianak a pontosításokat.

169 Uo. f. 74.

170 Uo. f. 75.

Az első prédikációt Angy Csaba, a székelyudvarhelyi ferences kolostor szerzetese tartotta. A beszéd túlnyomórészt vallási tartalmú volt, szerepelt azonban benne egyetlen érzékenyebb kijelentés: „Isten nélkül nincs törvény, nincs igazság és béke, és nem is lehet igazi békesség, amíg az Isten szeretete hiányzik”. Másodikként Petres Kálmán főesperes, a csíkmegyei plébániák püspöki adminisztrátora prédikált, aki egyebek mellett a következőket mondta a zarándokoknak: „Mindannyian őrizzék meg lelketekben a hitet. Ez az utolsó szenvedés, amit Jézus Krisztus ránk rótt, de nem tarthat már sokáig: hamarosan vége lesz”.¹⁷¹

A zarándokok száma dél körül tizenkétezer körül mozgott, de a legnagyobb csoportok délután 1 óra után érkeztek Felcsíkból, illetve Szépvíz járásból, amelyet bérmaútja során Márton Áron már meglátogatott.¹⁷² Az utolsó és legnagyobb csoport (háromezer fő) a Gyimes völgyéből jött; ők a püspök vezetésével délután 16 órakor értek Somlyóra. Velük a zarándokok száma elérte a huszonnyolcezeret.¹⁷³

A Securitate tisztjei úgy vélték, hogy a különféle csoportok érkezését szándékosan időzítették így. Szerintük mindez a következő három célt szolgálta: „lehetőséget adni azoknak, akik nem akartak kibújni a román munkáspárt által szervezett kulturális vetélkedők alól, hogy csatlakozzanak ezekhez a csoportokhoz, miután részt vettek az említett versenyeken; hogy a hívek minél nagyobb tömegei a püspökkel együtt érkezzenek meg, megmutatva, hogy ő mozgatja ezt a tömeget, és hogy ezáltal a nép vezetőjének tekintsék; hogy a klérus és a fanatikuskok által szándékosan indított szóbeszéd, miszerint a püspököt letartóztatták, hatással lehessen a türelmetlenül várakozó zarándokokra, és hogy annál nagyobb legyen az örömük a püspök láttán, illetve hogy hasonlóképpen megerősödjön a rendszerrel való szembenállásuk is.”¹⁷⁴

Bár ez igen kevésbé töltötte el elégedettséggel a Securitátét, mindezek a célok meg is valósultak. A kommunisták által szervezett kulturális és sportversenyek legtöbb nézője csatlakozott a zarándokcsoportokhoz, akárcsak számos versenyző fiatal, akik emiatt még a rendezvények

171 Uo.

172 Uo. f. 74.

173 Uo.

174 Uo.

vége előtt távoztak a programokról.¹⁷⁵ Márton Áron maga valóban a legnagyobb zarándokcsoportot vezette, és fehér ló híján – amit egész héten sikertelenül kerestek a Gyimesek vidékén – egy szürke lovon érkezett Somlyóra.¹⁷⁶ A fehér ló legendásnak számított Észak-Erdélyben: a háború alatt Horthy Miklós régens szintén fehér lovon szokott belovagolni az 1940. augusztus 30. után Magyarország birtokába került terület városaiba.¹⁷⁷ A Securitate tisztjei arra is felfigyeltek, hogy a hasonlóságok nem merültek ki ennyiben. Csakúgy, mint Horthy, aki vonattal érkezett a meglátogatott városok állomására, ahol nyeregbe szállt és bement a városba, a püspök is kocsin jött Gyimesből Szépvíz község széléig, és csak itt ült lóra, hogy továbbmenjen Somlyóra.¹⁷⁸

Márton Áron megérkezéséig aggodalom uralkodott a hívek körében, akik a korábbi években hozzászórtak, hogy már a zarándoklat kezdetén láthatják a püspököt.¹⁷⁹ Mivel akkorra, mikor a zarándokok tömege kezdte megmászni a keresztutat, még nem érkezett meg, az a hír terjedt el, hogy letartóztatták. Emiatt aztán amikor meglátták őt a kolostor környékén, az emberek magukon kívül kiabálni kezdtek, hogy „Éljen!”, néhányan sírtak örömben, mások pedig „olyan messzire mentek, hogy letérdeltek a ló elé, és az állat lábait ölelték és csókolgatták”.¹⁸⁰

Anélkül, hogy leszállt volna a lóról, a püspök beszédet mondott, amely során lényegében a következők hangzottak el: „Köszönöm, ahogyan Csíkban fogadtatok, köszönöm minden jelenlévőnek a hit iránti elkötelezettségét. Köszönöm csángó katolikus testvéreinknek azt a szívélyes fogadtatást, amiben a köztetek eltöltött öt nap alatt részesítettetek. Ezalatt meggyőződhettem arról, hogy hűek maradtatok a hithez, és hogy gyermekeiteket is hitben nevelitek, ez pedig nagyon fontos ebben a bűnös világban, amiben élünk. Külön köszönetet mondok azoknak a

175 Uo.

176 Uo. A Securitate tisztjei azt állították, hogy a püspök lóháton való megjelenése „megbotránkoztatta a hívek egy részét, sőt néhány papot is, akik feltehetőleg nem tudták, miért választotta az érkezés illetén módját”. Olyan megjegyzések hangzottak el, hogy „a jelenet operettre vagy komédiára emlékeztetett, és komolytalanság volt a püspök részéről, mert ilyen dologról korábban senki sem hallott”. Uo. f. 78.

177 Uo. f. 75.

178 Uo.

179 Uo. f. 62.

180 Uo. f. 75.

fiataloknak és férfiaknak, akik mindvégig őrizték a püspököt, hogy az aljasság és a rosszindulat ne férközhesen közel hozzá.”¹⁸¹

18 óraker, miután a zarándokok leereszkedtek a dombról, vecsernyét tartottak, amely során Barna Anadek¹⁸², a mikházai ferences kolostor szerzetese és a püspök is prédikáltak.¹⁸³ Az első rövid, szigorúan vallásos jellegű prédikációt tartott, Márton Áron azonban negyven percen át beszélt. Mondanivalóját a Securitate „a rendszer elleni közvetlen uszításnak” minősítette.¹⁸⁴

Ugyancsak aznap este 20 óraker a kolostor udvarán Balázs Lajos csikmindszenti esperes háromezer hívó előtt prédikált.¹⁸⁵ Mint monddta, „idén nincs olyan vásár, mint az előző éveken”, és ahelyett, hogy a szülők „búcsúfiát” vennének a gyermekeiknek, azt a rózsafüzért vigyék el nekik, amellyel már hatszáz éve királyok és nemesek imádkoznak”.¹⁸⁶ 20 óra 30 percker a kolostor templomában került sor újabb prédikációra, amelyet Böögözi József, Csikszentlélek papja tartott. A székely népnek, monddta Böögözi, „sár a kenyere és könny az itala”, és arról is beszélt, hogy a Somlyó felé vezető úton a zarándokoknak akadályokat kellett leküzdeniük.¹⁸⁷

Éjszakára a zarándokok egy részét a somlyói és a csobotfalvi lakosok csúreiben szállásolták el, mintegy kétezren pedig a templomban maradtak.¹⁸⁸ A zarándokcsoportok 1.30-kor ismét megmásztták a keresztutat, majd az Udvarhely, Háromszék és Maros megyékből

181 Uo.

182 A szövegben szereplő – egyébként félrehallott vagy hibásan leírt név feltehetően Gurzó Anaklét személyére utal (a ford. megjegyzése).

183 Uo.

184 Uo. f. 76.

185 Csikmindszent, a Hargita megyei Csikszentlélekhez tartozó falu.

186 ACNSAS, fond Penal, dosar 254, vol. 9, f. 76.

187 Uo. Két ilyen esetről a Securitate dokumentumai is említést tesznek. Június 1-jén, mikor a 100-150 fős Udvarhely megyei zarándokcsoportok (főleg nők) Udvarhelyen akartak átmenni, a város szélén a Vöröskereszt és az udvarhelyi milícia vezetői megállították őket, és azt kérték tőlük, hogy – mivel tifuszbajrvány van – kerüljék el a várost. A hívók pontosan értették, hogy ezek az akciók milyen célt szolgálnak. Egyesek nyíltan ki is mondták, hogy „a felhozott indoklás nem felel meg az igazságnak, mert a demokratikus szervezetek ugyanabban az időpontban sport-és kulturális eseményeket rendeztek a városban”. Uo. f. 65. Bár értesítették őket, hogy a június 4-i motorversenyen útszakaszokat fognak lezárni, több Szentimre községbeli zarándok azzal a szándékkal indult el, hogy semmilyen körülmények között nem fognak letérni a főútról. Bár a milícia felszólította őket, hogy térjenek haza, nem hallgattak a felszólításra, és folytatták útjukat. Uo. f. 78.

188 Uo. f. 76.

érkezettek papjaik vezetésével ugyanúgy „keresztaljában” indultak haza, ahogyan érkeztek.¹⁸⁹

Vasárnap reggel 8 órakor Ferenc Tamás csatószegei káplán mondott misét és prédikációt, 10 órakor pedig az ünnepi szentmisén, amelyet a püspök celebrált, Bodoni Marián kolozsvári ferences szerzetes prédikált. Beszédében mindkét szónok „közvetlen támadást intézett a rendszer ellen”.¹⁹⁰ Az utolsó istentiszteletet követően, körülbelül 13 óráig a zarándokok „keresztaljába” rendeződtek, és papjaik vezetésével elmentek haza.

A búcsú befejezését követően összeállított és a Securitate Brassói Regionális Igazgatóságához 1949. június 7-én megküldött jelentésében a Csík Megyei Securitate úgy ítélte meg, hogy az eseménynek „politikai demonstráció jellege volt, amely által a katolikus egyház a jelenlegi rendszer reformtörekvéseivel szembeni ellenállását kívánta felmutatni”.¹⁹¹ Bár a tervezett százezer hívőt nem sikerült mozgósítani, a katolikus papok „számos fiataalt és férfit” meggyőztek, hogy jöjjenek el a búcsúra, olyannyira, hogy ők tették ki a résztvevők mintegy 40%-át.¹⁹²

A kommunista propagandisták azon törekvései, hogy a résztvevők számát korlátozzák, Csík megyében (leszámítva a központi és a szépvízi járást, amelyeket Márton Áron személyesen is meglátogatott) elfogadható eredménnyel jártak, igazán sikeresnek azonban a szomszédos megyékben bizonyultak, ahonnan jóval kevesebb zarándok érkezett Csíksomlyóra, mint a korábbi években.¹⁹³ Egyes aktivisták közvetlenül a zarándoklat helyszínén működtek, és sikerült is „onnan mintegy ezeröttszáz embert a városba irányítaniuk szórakozni”.¹⁹⁴ Munkájukat azonban megnehezítette, hogy a katolikus papok megszervezték „a búcsú megfigyelését”. A feladat egyik felelőse Kiss Árpád kézdivásárhelyi gyógyszerész volt, aki „folyamatosan figyelemmel kísérte a román munkáspárt Háromszék megyéből érkező megbízottjait, azonosította őket, megfigyeléseinek eredményeit pedig egy ugyancsak háromszéki papnak adta tovább”.¹⁹⁵

189 Uo.

190 Uo.

191 Uo. f. 77.

192 Uo.

193 Uo.

194 Uo. f. 78.

195 Uo.

A Securitate szervei a búcsú kapcsán azt a kellemetlen következtetést is megfogalmazták, hogy meglehetősen sok köztisztviselő – főként tanító – vett részt a rendezvényen, egyesek pedig még annak előkészítésében is segédkeztek. Ezzel szemben nagyon kevesen kapcsolódtak be a kommunisták által kezdeményezett sport- és kulturális versenyek körüli munkálatokba, amelyek célja az lett volna, hogy a búcsú vonzerejét semlegesítsék.¹⁹⁶ A Csík Megyei Securitate által összeállított jelentés a következő, a katolikus papság és katolikus hívek számára meglehetősen baljós megállapítással zárult: „Minden intézkedést megtettünk annak érdekében, hogy mindazokat azonosítsuk – bármilyen rendűek, rangúak legyenek is –, akik munkájukkal a búcsú előkészítéséhez és sikeréhez hozzájárultak”.¹⁹⁷

Bár a Securitate nyomása egyre érezhetőbbé vált, Márton Áron a korábban kialakított menetrend szerint folytatta bérmaútját. Június 6-án, hétfőn 17 órakor tizenhat kerékpáros, négyszáz lovas és mintegy ezer hívő kíséretében, akik Csíksomlyó, Csobotfalva, Maroshévíz, Csicsó, Madéfalva és Csíkrákos községekből jöttek, Csíkszentmihály községbe utazott. Itt ezer hívő és tizenöt lovas fogadta, és két diadalkaput is állítottak a tiszteletére.¹⁹⁸ A községbe belépve a püspököt vezető hívek rázendítettek a székely himnuszra.¹⁹⁹ Külön megjegyzendő, hogy Csíkszentmihályon az ifjúság nevében Szűcs Árpád, a Magyar Népi Szövetség községi titkára mondott beszédet, aki a környezetében levő fiatalok szolidaritásáról biztosította a püspököt.²⁰⁰ 18.30-kor Márton Áron vecsernyét tartott, melyen ezer hívő (főként nő) vett részt, másnap pedig mintegy ezer csíkszentmihályi, ajnádi és lóvési hívő részvételével misét celebrált (az említett községeknek közös plébániája van). Ezúttal száznolcvan személyt bérált meg (köztük tizenöt idősebb embert), és két prédikációt is mondott, amelyekben „az állam jelenlegi társadalmi rendjének emberei ellen uszított”.²⁰¹ Akárcsak a többi községben, a látogatás napján itt sem mentek iskolába a gyermekek.²⁰²

196 Uo.

197 Uo.

198 Uo. f. 168.

199 Uo.

200 Uo.

201 Uo.

202 Uo.

17 órakor a püspök hetven lovas és mintegy ötszáz hívő kíséretében Csíkszépvíz községbe indult, ahol megközelítőleg ezren – főleg nők és lányok – várták²⁰³, és ahol László Miklós pap köszöntötte.²⁰⁴ A vecsernyén, amelyre 18.30-kor, ötszázötven hívő jelenlétében került sor, a püspök azt kérte, hogy a fiatalok minél nagyobb számban vegyenek részt a másnapi misén, mert meg akarja mutatni nekik „az utat, amelyet követniük kell”.²⁰⁵ Június 8-án délelőtt hétszáz hívő (főleg nők) előtt misét celebrált, és megbérmált száznyolcvan gyermeket és fiatalt. A bérmálás előtt és után is beszédet tartott.²⁰⁶

Június 9-én, csütörtökön reggel 6 órakor Márton Áron háromszáz hívő kíséretében átment Kóstelek községbe²⁰⁷, ahol mintegy négyszázötven hívő fogadta.²⁰⁸ Itt misézett, megbérmált ötven nyolc és huszonegy év közötti személyt, illetve beszédet is mondott, „arra kérve a jelenlévőket, hogy higgyenek Istenben. Ma sokan vannak olyanok, akik tagadják Istent, de ne bízzanak bennük, mert pusztulásba vezetik őket: ők beszélnek, ígéretnek, azonban végül csak a nép szenved.”²⁰⁹

13 órakor távozott Kóstelekről, és Csíkszentmiklós község²¹⁰ felé indult, ahová 18.30-kor érkezett meg. Itt mintegy nyolcszázán várták. Aznap este ezer hívő jelenlétében tartott vecsernyét. Rövid prédikációja során hangsúlyozta, hogy „a katolikus hit megerősítése érdekében érkezett, mivelhogy a lakosságnak a mai nehéz időkben erre van a legnagyobb szüksége”, ugyanakkor kérte a fiatalokat, hogy másnap minél nagyobb számban vegyenek részt a misén.²¹¹ Június 10-én délelőtt ezer, Csíkszentmiklósról és Borzsováról²¹² érkezett hívő jelenlétében misézett, megbérmált körülbelül kétszáz nyolc és huszonöt év közötti személyt, és a bérmálás előtt és után is prédikált.²¹³

203 Uo.

204 Uo.

205 Uo.

206 Uo.

207 Az akkor még Szépvíz községhez tartozó Kóstelek települést az ország 1968-as közigazgatási-területi átszervezésekor a Bákó megyei Ágas (Agäs) községhez csatolták.

Lásd: <http://agas.madaerodog.com/istoric.html> (Utolsó letöltés: 2015. 01. 04.)

208 ACNSAS, fond Penal, dosar 254, vol. 9, f. 168.

209 Uo.

210 A Hargita megyei Szépvíz községhez tartozó falu.

211 ACNSAS, fond Penal, dosar 254, vol. 9, f. 168.

212 A Hargita megyei Szépvíz községhez tartozó falu.

213 ACNSAS, fond Penal, dosar 254, vol. 9, ff. 168–162.

A püspök beszédének egyik része azokra a Securitate-informátorokra vonatkozott, akiknek az volt a feladata, hogy mindazt, amit mond, végighallgassák és lejegyezzék. „Jézust mindig, minden útja során, amikor az igazságot hirdette, kémek és farizeusok követték, és figyelték minden szavát, hogy eladhassák. Jézus így szólt ezekhez a kétszínűekhez a templomban: »Olyanok vagytok, mint egy koporsó, amely kívül fehér, belül pedig rothadt. Ti vagytok azok, akik olyan törvényeket fogadtok el, amelyek csak szerencsétlenséget és átkot hoznak, és lenyomjátok e törvényeket a nép torkán, de ti magatok nem teszitek rá a kezeteiket semmire. /Nem dolgoztok semmit/«”.²¹⁴

A püspök 17 órakor négyszáz hívő kíséretében indult el Csíkdélre²¹⁵ felé, ahol mintegy négyszázötven hívő fogadta (főleg nők).²¹⁶ A köszöntőbeszédet az egyházgondnok mondta, a fiatalok nevében pedig Zöld Dénes és Csata Julianna beszélt, akik a katolikus egyházhoz közel álló ifjúság szolidaritásáról biztosították a püspököt.²¹⁷ Június 11-én a püspök misét celebrált, amelyen mintegy háromszázötven fő vett részt, és amely során nyolcvan gyermeket és fiatalot bérmaált meg, emellett pedig prédikációt is tartott.²¹⁸

Másnap a püspök Csíkpálfalva községbe ment, ahová egy ötszáz fős, főként nőkből és fiatalokból álló tömeg kísérte el.²¹⁹ A helyiek számára ez kettős ünnep volt, ekkorra tüzték ki ugyanis a község templomának felszentelését is. Az eseményen a szomszédos települések mintegy kétezeröttszáz katolikusa vett részt, akik kereszttel és templomi zászlókkal érkeztek Csíkpálfalvára.²²⁰ Márton Áron háromezeröttszáz hívő előtt tartott misét, százötven hívőt bérmaált meg (ebből tizenöt volt idős ember) és két beszédet is mondott, „amelyekkel a jelenlegi rendszer ellen uszított, közvetlenül támadást intézve a demokratikus rendszer és az aktuális társadalmi rend emberei ellen”.²²¹ A gyerekek aznap hiányoztak az iskolából.²²²

214 Uo. f. 171.

215 A Hargita megyei Csíkpálfalva községhez tartozó falu.

216 ACNSÁS, fond Penal, dosar 254, vol. 9, f. 169.

217 Uo.

218 Uo.

219 Uo.

220 Uo.

221 Uo.

222 Uo.

Csíkpálfalva község volt Márton Áron 1949 május-júniusában zajló béрмаútjának utolsó állomása.²²³ Június 12-én 16 órakor Csíksomlyó községbe ment, ahol június 15-én reggelig maradt. Meglepő módon a levéltári iratok semmiféle információt nem tartalmaznak a püspök somlyói tevékenységéről, ami arra utal, hogy ebben az időszakban olyan megbízható emberek vették körül, akikkel a Securitatének nem volt kapcsolata.

Június 15-én 9 órakor a püspök Székelyudvarhelyre²²⁴ indult két társával²²⁵, ahová 11.05-kor érkezett meg. Itt csak Sass Antal főesperes várt rá, „valószínűleg azért, mert [...] nem a megbeszélte időpontban érkezett”.²²⁶ A püspököt a város római katolikus plébániáján szállásolták el, ahol a következő órákban több katolikus és protestáns pap is udvariassági látogatást tett.²²⁷ 19 órakor háromszázötven fő (főleg nők) jelenlétében misét tartott.²²⁸ A Securitate dolgozói a „negatív mozzanatok” kategóriában említést tettek arról, hogy az istentisztelet során Gáspár Imre székelyudvarhelyi szabómester, a román munkáspárt tagja „nagy szájjal énekelte a vallásos énekeket”, illetve hogy a mise végén, mikor Márton Áron megáldotta a megjelenteket, „Szócs Oszkár – városházi hivatalnok és a román munkáspárt tagja – megsókolta a gyűrűt, melyet a püspök a jobb kezén viselt.”²²⁹

Másnap reggel 9 óra körül kezdtek érkezni a szomszédos települések hívei papjaik vezetésével, így délelőtt 10 órára, mire a mise megkezdődött, a zsúfolásig telt templomban már mintegy kétezren voltak.²³⁰ A misét Márton Áron és több pap celebrálta, a prédikációt pedig Ferencz Ervin²³¹ zetelaki ferences pap tartotta, aki egyebek mellett a következőket mondotta: „Szeretett testvéreim! Alig ráztátok le a csíksomlyói búcsú porát, és már újra eljöttetek, hogy hitetekről tanúságot tegyetek. Tudom, hogy az élet útjain sok nehézséggel kell szembenéznetek, és hogy külső és belső ellenségekkel egyaránt meg

223 Uo.

224 Uo.

225 A dokumentum szerint ezek a „titkára és a komornyikja lehettek”. Uo. f. 49.

226 Uo. ff. 49., 51.

227 Uo. f. 49.

228 Uo.

229 Uo.

230 Uo.

231 A Securitate dokumentumaiból az derül ki, hogy az emberek elégedetlenek voltak, mert a püspök nem prédikált. Uo. f. 51.

kell küzdenetek, de a mi úticélunk a mennybe vezet, és a Szentlélekbe vetett rendíthetetlen hittel legyőzzük a nehézségeket. Elmondta továbbá, hogy akárcsak régen, ma is üldözik a vallást, felhozott erre néhány példát, majd rámutatott, hogy a keresztényeket hitük miatt vadállatok elé vetették, manapság pedig abból áll az üldöztetés, hogy bizonyos emberek mosollyal az arcukon törekednek a hit lejáratására és kigúnyolására. Kérdezem, melyik üldöztetés a rosszabb? Én azt mondom, a mai. Mi vagyunk azok, akiknek sokat kellett szenvednünk, de minden bizodalmunk Jézus Krisztusban van.”²³² A prédikáció után felvonulást vette kezdetét, amelyen hatezren – többségükben a szomszédos településekről származó asszonyok és gyermekek – vettek részt. A hívek zászlókkal, templomi lobogókkal, vallási énekeket énekelve körülfogták a „Szabadság teret, el egészen a ferences templomig”.²³³

Ezt követően Márton Áron és néhány hívő visszatért a templomba, ahol a püspök megbérmált nyolc fiataalt. Ebből az alkalomból egy rövid (kb. 3 perces) beszédet is mondott arról, hogy: „ettől a pillanattól kezdve, hogy az élet útját járják, legyenek becsületes, hív emberek, tiszteljék és segítsék az egyházat, szent életük tanúskodják a hitről, akárcsak Jézus Krisztusé, és ha kell, ők is adják életüket az egyházért, ne hagyják el a vallást és a hitet, amely legyőzhetetlen.”²³⁴

13 óra 40 perckor véget ért a vallásos megmozdulás, és a hívek „tökéletes csendben” szétszéledtek.²³⁵ Két órával később a püspök és társai taxival Gyulafehérvár felé indultak, ahová este 10 órakor érkeztek meg. A visszaút során Márton Áron környezetében biztosan voltak olyan személyek, akiknek az volt a feladatuk, hogy megfigyeljék, 1949. június 17-én ugyanis az Udvarhely Megyei Securitate a következőkről tájékoztatta a Brassói Regionális Igazgatóságot: „a titkárával az autóban folytatott beszélgetés” során elhangzott, a püspök június 20-án vagy 21-én Bukarestbe kíván menni, hogy közbelépjen a Csík megyében letartóztatott papok érdekében.²³⁶ Ez az információ – bármennyire hétköznapi és jelentéktelennek is tűnik –, a Securitate számára

232 Uo. f. 49.

233 Uo.

234 Uo. f. 50.

235 Uo.

236 Uo.

igen fontos volt: az elhangzottak ismeretében úgy tervezhették meg a püspök letartóztatását, hogy az a lehető legkevesebb kockázattal járjon.

5. A SECURITATE ÁLTAL FOGANATOSÍTOTT INTÉZKEDÉSEK A BÉRMAÚT UTÁN

A Securitate Főigazgatóságának utasítására²³⁷ a Brassói Regionális Igazgatóság 1949. június 14-én felkérte a Csík-²³⁸ és az Udvarhely megyei Securitatét, hogy „azonnal intézkedjenek Márton Áron püspök minden megmozdulásának fokozott megfigyeléséről”, gyorsírással jegezzék le minden beszédét, „vagy ha ez nem lehetséges, két-három informátor hallgassa meg, majd írja le az egyes beszédeket”, minden zarándoklat befejezése után készítsenek részletes jelentéseket az adott eseményről, ezekhez csatolják „a prédikációkat, illetve azok nyilatkozatait, akik meghallgatták a prédikációt”, emellett pedig azt is elrendelték, hogy „anyagot kell gyűjteni minden római katolikus pap ellen, aki részt vett ezeken a zarándoklatokon és felszólalt a rendszer ellen”.²³⁹

Június 15-én – feltehetőleg ekkor tudták meg, hogy a bérmaút véget ért, és a püspök készül visszatérni Gyulafehérvárra – a Brassói Regionális Igazgatóság ismét utasította a Csík és az Udvarhely megyei Securitatét, hogy készítsenek összefoglaló jelentést az eseményről. Az utasítás azokat a főbb témaköröket is megadta, amelyeket a jelentésnek érintenie kellett: „a. Az út bevallott és ki nem mondott célja; b) hogyan készítették elő ezt az utat a római katolikus papok; c) hogyan zajlott napról napra az utazás; d) kik vettek részt aktívan az út előkészítésében és sikeres lebonyolításában; e.) a lakosság lelkiállapota, valamint az út káros hatásai, stb”.²⁴⁰

Emellett a megyei szervek azt is feladatul kapták, hogy szerezzenek másolatokat a püspök és a többi katolikus pap vagy szerzetes prédikációiról, illetve hogy írassanak „vissza nem vonható nyilatkozatokat

237 Uo. f. 156.

238 A Securitate Brassói Regionális Igazgatóságától küldött dokumentumra a Csíki Securitate vezetője a következőkért írta: „Jelentés a DRSP-nél [a Securitate Brassói Regionális Igazgatóságánál – a ford. megjegyzése], az érintett elment. Lásd korábbi, 6-15-949 jelentésünket”. Uo. f. 266.

239 Uo. ff. 244., 266.

240 Uo. ff. 248., 267.

mind Márton Áron, mind az egyéb papok és a leleplezett laikus felbujtók tisztán sovíniszta és antidemokratikus hozzáállásáról.”²⁴¹

A Csík Megyei Securitate és az Udvarhely Megyei Securitate által megadott minta alapján elkészített jelentéseket a Brassói Regionális Igazgatóság foglalta össze, majd az összefoglalókat megküldte a Securitate Főigazgatóságának; ezek megtalálhatók Márton Áron iratanyagában, amit ma a CNSAS levéltárában őriznek. A Securitate rekonstruálta az 1949 május-júniusában megtett bérmaút egyes állomásain elmondott prédikációkat is. Erre egyrészt a tömegben jelen lévő securitatis tisztek feljegyzései, másrészt a Securitatéval együttműködő személyek által megjegyzett információk alapján került sor.²⁴² A későbbiekben az elkészült szövegeket a Securitate dolgozói részletesen kielemezték, és arra a következtetésre jutottak, hogy legtöbbjük három kulcselemet tartalmaz:

– Mindannak az üldöztetésnek a bemutatása, amelyben az ateista kommunista rezsim az egyházat részesíti: „Még keményebb megpróbáltatások várnak rátok, mint a katakombákban megbújó mártírokra, akiket megégettek és vadállatok elé vetettek, de az Istent szeretők hitét mégsem tudták eltörölni.”²⁴³

– A kommunista propaganda hamisságának elítélése és az új rendszer szolgálatába állók kritizálása: „Annyit hallani a testvéri szeretetről, hogy nincs más szó, amit ennyire lealacsonyítottak, amivel ennyire visszaéltek volna. Oly sokat szenvedtek a székelyek, de ma is sok gazember akad köztük, akik némi anyagi haszonért saját testvéreiket is képesek eladni. Az ilyen eltévelyedett emberek el akarják hitetni a világgal, hogy nincs Isten, hogy nem Isten teremtette a világot, és hogy nem az ő akarata szerint kormányozzák”.²⁴⁴ „Manapság egyesek nagy szónoklatokat tartanak, mindent megígérnek, de csak port hintenek az emberek szemébe, és fizetett farizeusokból szektákat alkotnak, akik világi javakért testvérüket is képesek eladni. Nem ismernek Istent, anyát, apát, testvért, sem barátot. A legnagyobb gyűlöletet keltik az emberek között.”²⁴⁵

241 Uo. f. 248.

242 Uo. f. 172.

243 Uo. f. 170.

244 Uo.

245 Uo. f. 171.

- A fiatalokhoz intézett kérés, amely arra vonatkozott, hogy a katolikus hitet és hagyományokat minden külső nyomás és esetleges következmény ellenére is őrizték meg: „Fogadjátok, hogy a hitet, melyben születtetek, minden szenvedés és megpróbáltatás ellenére is megvalljátok, akár az életetek árán is?”²⁴⁶

A Securitate tisztjei által összeállított dokumentumokban az áll, hogy a püspök bérmaútja – és különösen beszédei – „nemcsak a meglátogatott régióban keltettek ellenséges hangulatot országunk jelenlegi rendszerével és társadalmi rendjével szemben, hanem az egész megyében”, mert az emberek „éppen úgy értelmezték a prédikációkat, ahogyan ő szerette volna”.²⁴⁷ A püspök beszédei ellenérzést keltettek az emberekben a kommunista szervezetek „felvilágosító- és propagandamunkájával szemben” „a demokratikus szervezetek és a román munkáspárt számos tagjában is, akik a vallási érzülettől vezérelve szintén ott voltak e prédikációk elhangzásakor”, ugyanakkor a térség lakosságának nacionalista érzelmeit is felkorbácsolták.²⁴⁸

Különösen nehéz feladatot rótt a Securitate tisztjeire a püspököt elítélő, „vissza nem vonható” nyilatkozatok beszerzése, amelyet a Brassói Regionális Igazgatóság az 1/15 595. számú, 1949. június 15-i utasításban kért tőlük.²⁴⁹ Egy 1949. június 19-i feljegyzésben a Csík Megyei Securitate dolgozói amiatt panaszkodtak, hogy „idő- és emberhiány miatt mindeddig nem tudták teljes mértékben megoldani a kapott feladatot, ugyanis a nyilatkozatokat előbb magyarul kell felvenni, majd le kell fordítani románra, és csak ezt követően lehet sokszorosítani azokat”.²⁵⁰ Végül a kért dokumentumokat 1949. június 21-én küldték meg egy jelentés kíséretében, amelyben a Csík Megyei Securitate beszámolt arról, hogy minden településen három nyilatkozatot vettek fel, „kivéve Csicsó községet, ahol csak egyet sikerült, illetve Rákos községet, ahol egyet sem”, hozzátéve, hogy ezeket később pótolni fogják.²⁵¹ Az iratcsomó az eredeti magyar nyelvű nyilatkozatok és a román nyelvű fordítások három-három hitelesített példányát tartalmazta.²⁵²

246 Uo.

247 Uo. f. 171.

248 Uo.

249 Uo. f. 265.

250 Uo.

251 Uo. f. 269.

252 Uo.

A CNSAS levéltárában őrzött dokumentumokból az derül ki, hogy az említett nyilatkozatok alacsony sorú emberektől (munkások, kisiparosok, gazdálkodók) származnak, és nagyjából azonos módon íródtak. Ezek főleg a püspöki prédikációk kényes pontjaira koncentrálnak (a rendszer egyházellenessége és az ezzel járó üldöztetés, a hívektől kért ígéretetek, hogy megőrzik hitüket, az egyház romániai helyzetének összehasonlítása a kapitalista országok egyházainak helyzetével), és azt fogalmazzák meg következtetésként, hogy az említett prédikációk antikommunista és felbujtó jellegűek voltak.²⁵³ A későbbiekben ezeket használták fel bizonyítékként azon intézkedések igazolására, amelyeket az elnyomó intézmények a püspökkel szemben foganatosítottak.

Az 1949 tavaszán-nyarán lezajlott bérmaút arról győzte meg a kommunista hatóságokat, hogy Márton Áron komoly akadályt jelent a nemzeti katolikus egyház létrehozásában, és ahhoz, hogy e tervüket megvalósíthassák, el kell távolítaniuk az útból. Tulajdonképpen ez volt a fő indoka a püspök néhány nappal későbbi, 1949. június 21-én történt letartóztatásának is. A kommunisták ezen intézkedése azonban túl későn jött: az ellenállás elhintett magvai termékeny talajra találtak a katolikus hívők és papok szívében. A következő években túlnyomó többségük makacsul és bátran állt ellen a kommunista rezsim nyomásának. Csodálatra méltó magatartásuk döntő szerepet játszott abban, hogy a kommunista vezetők 1955-ben végül úgy döntöttek: szabadon bocsátják a püspököt.

(Fordította: Magyarosi Sándor)